

**NAIVE
MALEREI**

**ABELS
BOCK
BÖDEKER
DIECKMANN
ELLIS
ENNULAT
GARDE
GERLACH
GRAMS
GRIMMEISEN
HERTMANN
KLEKAWKA
KLOSS
KRAUSS
KREITMEIR
KUNERT**

**LANDSIEDEL
EICKEN
LÖBEL-BOCK
MAEDER
ODENTHAL
PAPS
RAFFLER
SCHÄCHL
SÖHL
STAPEL
STERN
THEGEN
TRILLHAASE
VOIGT
VAN WEERT
WITTLICH**

**Ζωγράφοι
ναϊφ**

**85 έργα
31 καλλιτεχνῶν ἀπὸ τὴν
Ὅμοσπονδιακὴ
Δημοκρατία
τῆς Γερμανίας**

**Ἰνστιτοῦτο
Πολιτιστικῶν Σχέσεων
μέ τὸ Ἐξωτερικό,
Στουτγάρδη**

A
1978-5

**Naive
Malerei**

**85 Werke von
31 Künstlern
aus der
Bundesrepublik
Deutschland**

**Institut für
Auslandsbeziehungen
Stuttgart**

Μιά έκθεση του
Ίνστιτούτου Ήξωτερικών Σχέσεων τής
Στουτγάρδης
σέ συνεργασία μέ τίς πολιτιστικές
ύπηρεσίες
του Ύπουργείου Ήξωτερικών
τής Όμοσπονδιακής Δημοκρατίας τής
Γερμανίας

Ήπιμέλεια:
καθηγ. Thomas Grochowiak
Recklinghausen
Dr. Irmgard Feldhaus
Neuss
καθηγ. Dr. Lothar Pretzell
Βερολίνο

Όργάνωση:
Ίνστιτούτο Ήξωτερικών Σχέσεων
Στουτγάρδη
Hermann Pollig
Hildegard B. Halft

Design:
Hans Peter Hoch
Baltmannsweiler/Stuttgart

Φωτογραφία:
Hanni Schmitz-Fabri
Köln

Μετάφραση:
Έρση Παπαχρυσάνθου-Βουτσίνου

Έκτύπωση:
Wilhelm Jungmann GmbH & Co.
Göppingen
1978

Copyright
Institut für Auslandsbeziehungen
Stuttgart

Πρόλογος

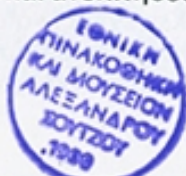
Ἡ Ἐκθεση αὐτῆ τῶν «Γερμανῶν Λαϊκῶν (Naive) Ζωγράφων», πού ὀργάνωσε ἡ Ἐθνικὴ Πινακοθήκη καὶ τὸ Μουσεῖο Ἀλεξάνδρου Σούτζου σὲ συνεργασία μὲ τὸ Ἰνστιτούτο Γκαίτε Ἀθηνῶν, μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς ἡ ἀνεπίσημη ἀνταπόδοση τῆς Ἐκθέσεως «Ἕλληνες Λαϊκοὶ Ζωγράφοι» ἡ ὁποία παρουσιάστηκε ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Πινακοθήκη τὸ 1978 στὸ Μουσεῖο Am Ostwall, στὸ Dortmund τῆς Δυτικῆς Γερμανίας.

Ἄν καὶ εἶναι διαφορετικὰ τὰ αἷτια τῆς δημιουργίας τῆς ἐλληνικῆς λαϊκῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς δυτικοευρωπαϊκῆς Naive — μέσα στὸ πλαίσιο τῆς ὁποίας ἀνήκει καὶ ἡ ὁμότροπη γερμανικὴ — ἐντούτοις ὁ ἐπισκέπτης τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς θά βρεῖ ἀρκετὰ κοινὰ στοιχεῖα μὲ τὰ ὁποῖα θά μπορέσει νά συνειδητοποιήσει μόνος του τὴν ἀνάγκη καὶ τοῦ πιο ἄσχετου ἀκόμα μὲ τὴν τέχνη ἀνθρώπου νά ἐκφρασθεῖ μέσα ἀπὸ αὐτή.

Ἡ ἀνάγκη τῆς φυγῆς ἀπὸ τὸν αἰῶνα τῆς τεχνικῆς, τοῦ ἄγχους καὶ τῆς μολύνσεως τοῦ περιβάλλοντος ὁδηγεῖ πολλοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ποτέ τους δὲν διδάχτηκαν τοὺς κανόνες τῆς ζωγραφικῆς, στὴν ἐπιστροφή στὴν καθαρότερη παιδική-ἀνθρώπινη περιοχὴ τῆς παρατηρητικότητος καὶ στὴν ἐκφρασὴ τῆς μὲ τὰ πιο ἀπλά καὶ ἀνεπιτήδευτα στοιχεῖα.

Γιὰ τὴ συμπαράστασή τους σ' αὐτὴ τὴν Ἐκθεση ἐπιθυμῶ νά εὐχαριστήσω τὸν Ὑπουργό Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν κ. Γεώργιο Πλυτᾶ, τὸν Διευθυντὴ τοῦ Ἰνστιτούτου Γκαίτε Hans-Albrecht Oehl καὶ τὸν Dr. G. Blümlein καὶ ὄχι βεβαίως λιγότερο τοὺς λαϊκοὺς Γερμανοὺς ζωγράφους πού μὲ τὰ ἔργα τους μᾶς δίνουν μιά τόσο δροσερὴ καὶ χαριτωμένη εἰκόνα τῆς τέχνης τους.

Δημήτριος Παπαστάμος
Διευθυντὴς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης

Τό γεγονός ότι ή τέχνη «ναΐφ» στίς τελευταίες δεκαετίες γίνεται αντικείμενο αὐξανόμενου ἐνδιαφέροντος καί ὅτι σήμερα ἀπολαμβάνει μιάν ἀσυνείθιστη ἐκτίμηση, γίνεται φανερό ἀπό τό πλῆθος τῶν ἐκθέσεων, τῶν δημοσιεύσεων καί ἰδρύσεων εἰδικῶν γκαλερί τέχνης ναΐφ. Καί νά, πού τά ἐξώφυλλα τῶν καταλόγων τῆς βιομηχανίας τουρισμοῦ καί διασκέδασης, τῶν ἐβδομαδιαίων περιοδικῶν καί τῶν ἐγχρωμῶν ἐντύπων χρησιμοποιοῦν στήν παρουσίασή τους ἀνατυπώσεις ἔργων ναΐφ — φυσικά μόνο ἐκείνων, πού παρουσιάζουν ἕνα φωτεινό, ἀνέμελο καί ταχτοποιημένο κόσμο. Μερικοί ἔμποροι τέχνης, χρησιμοποιώντας συχνά ὑποπτες ἐμπορικές μεθόδους, μέ καταπληκτική ὁσφρηση γιά τή συγκυρία καί τό κέρδος, ἐναλλάσσονται στίς πόρτες τῶν εὐκολόπιστων ζωγράφων ναΐφ γιά νά τούς πείσουν νά κάνουν μαζική παραγωγή ἔργων ἐμπορικῶν.

Ὅμως δέν εἶν' αὐτός ὁ κόσμος, ὅπου οἱ ἀπλοϊκοί ζωγράφοι βρίσκουν τό δρόμο τους, ὅπου νιώθουν καλά, ὅπου ἡ ἐρασιτεχνική τους ἐνασχόληση θά μπορούσε νά καρποφορήσει.

Βέβαια, κάθε ἐρασιτέχνης πού τό βράδυ, μετά τή δουλειά, πιάνει τά πινέλα, τό μολύβι ἢ τό χαρακτηριστικό μαχαίρι, δέν εἶναι ὅπωςδήποτε καί καλλιτέχνης τῆς ναΐφ δημιουργίας. Ἀρκετοί ζωγράφοι ἐρασιτέχνες, μελετώντας τήν ἀκαδημαϊκή διδασκαλία καί τόν τρόπο δουλειᾶς καί διαμόρφωσης διάσημων καλλι-

τεχνῶν, τούς ὁποίους προσπαθοῦν νά μιμηθοῦν, καθώς καί παρακολουθώντας μαθήματα σέ σχολές καί εἰδικά τμήματα, ἀπόκτησαν τεχνικές καί καλλιτεχνικές ἱκανότητες ψηλοῦ ἐπιπέδου. Οἱ προσπάθειές τους τείνουν νά ἀποδείξουν καί σέ ἄλλους, ὅτι μέ τό τελέντο, τήν ἐπιμονή καί τήν ἐργατικότητα τους ἔμαθαν νά ζωγραφίζουν «ἀκαδημαϊκά» καί βιρτουόζικα, σύμφωνα μέ τό πρότυπο ἀναγνωρισμένων μεγάλων δασκάλων. Αὐτό τούς κάνει εὐτυχισμένους.

Ποιός ὅμως εἶναι ὁ ζωγράφος ναΐφ (ὁ *peintre naïf*, ὅπως λένε οἱ Γάλλοι, ἢ μέ πιό ἐκφραστικά λόγια: ὁ ζωγράφος τῆς ἁγίας, τῆς ἀπλοϊκῆς καρδιάς, ὁ ζωγράφος τοῦ ἐνστικτοῦ, ὁ κυριακάτικος ζωγράφος); Ὁ Georg Schmidt, πρῶην διευθυντής τοῦ Μουσείου Τέχνης τῆς Βασιλείας ἐξέτασε τόν ὅρο: Ὁ ὅρος ναΐφ πέρασε στόν 19ο αἰῶνα ἀπό τή Γαλλία στή Γερμανία μέσω τοῦ Ρουσώ. Ἡ γαλλική λέξη *naïf* πάλι προέρχεται ἀπό τό λατινικό *nativus*, πού σημαίνει ἐκ γενετῆς, φυσικός, αὐθόρμητος. Κατά τόν 18ο αἰῶνα, στόν ἀγῶνα ἐναντία στό αὐλικό ροκοκό, ἡ λέξη αὐτή ταυτίστηκε μέ τίς ἐννοιες ἀγνός, ἄδολος, εὐτυχισμένα φυσικός, ἄθωος. Μετά τήν καταστροφή τοῦ κόσμου τοῦ ροκοκό, ὁ Φρειδερίκος Σίλλερ (1795) ἀντιπαράθεσε στήν ἐννοια τοῦ «ἀπλοϊκοῦ» τήν ἐννοια τοῦ «συναισθηματικοῦ»: ὁ ἀπλοϊκός ἄνθρωπος (καί καλλιτέχνης) «αἰσθάνεται φυσικά», ἐνῶ ὁ συναισθηματικός «αἰσθάνεται τό φυσικό» — σάν χαμένο παράδει-

σο καί σάν ποθητό ἰδανικό. — Στή σημερινή χρήση τῆς ἑννοια τοῦ ἀπλοϊκοῦ ἔχει διπλό περιεχόμενο: μέ θετικό τονισμό τῆς ἀξίας ἔχει τήν ἐννοια τοῦ παιδικοῦ, αὐθόρμητου, καί μέ ἀρνητικό τονισμό τήν ἐννοια τοῦ παιδαριώδους, τοῦ ἀγαθοῦ. Καί ἡ ἐλεύθερη ἀπό ἀξιολόγηση ἐννοια: παιδικό, ἀσυνείδητο, προ — συνείδητο. Ἄν κοιτάξουμε πρὸς τό παρελθόν, τά γνωρίσματα αὐτά ταιριάζουν στό σύνολο τῆς προκλασικῆς τέχνης: στήν προϊστορική, στήν τέχνη τῶν λεγόμενων φυσικῶν λαῶν, στήν πρωτοχριστιανική τέχνη τῆς κατακόμβης, καί σέ ὅλη τήν προκλασική ἐλληνική τέχνη καί μετά πάλι, πρὶν ἀπό τήν Ἀναγέννηση. Οἱ Γάλλοι δίνουν στούς πολιτισμούς αὐτούς τήν ὀνομασία «*art primitif*». Αὐτό πού βασικά λείπει σέ μεγάλο βαθμό ἀπ' αὐτά τά ἔργα τέχνης εἶναι τά στοιχεῖα πού ἀργότερα διδάσκονταν στήν Ἀκαδημία: ἡ δημιουργία τῆς ψευδαίσθησης τοῦ τρισδιάστατου χώρου καί τοῦ σωματικοῦ καί ὕλικου στοιχείου μέ τό μέσο τῆς διαμόρφωσής του μέ φῶς καί σκιά: ἡ προοπτική καί ἀνατομική ὀρθότητα, ἡ ὀρθότητα τῶν τοπικῶν χρωμάτων καί ἡ χρωματική προοπτική.

Ἄν κοιτάξει λοιπόν κανείς πίνακες τῶν ναΐφ ζωγράφων μας, καί τούς κρίνει ἀπ' αὐτή τήν ἀποψη, θά παρατηρήσει τήν ἔλλειψη αὐτῶν τῶν ἀκαδημαϊκῶν κριτηρίων. Γιατί ἡ τέχνη ναΐφ εἶναι τέχνη ἐλεύθερη ἀπό θεωρία καί γι' αὐτό μή — ἀκαδημαϊκή. Καί ἀπ' τήν ἄλλη μεριά:

αντίθετα από τους νέους επαγγελματίες ζωγράφους, πού σέ κάθε τους γενιά έπαναλαμβάνουν τήν αντίστασή τους, οί πιστοί τής ναίφ δέν περιφρονούν τήν ακαδημαϊκή γνώση, πού μάλιστα εϋχονται στά κρυφά νά είχαν!

Πλάι στήν επαγγελματική, ακαδημαϊκή τέχνη υπήρξε πάντοτε καί ή άπλοϊκή δημιουργία, αλλά δέν έκτιμήθηκε καθόλου, ιδιαίτερα στό δεύτερο μισό του προηγούμενου αιώνα, όπου αποθεωνόταν ή ακαδημαϊκή μαεστρία. Αυτό άλλαξε όταν, γύρω στίς αρχές του αιώνα μας, ή καλλιτεχνική πρωτοπορία έθεσε υπό άμφισβήτηση τήν άυτονομία τής ακαδημαϊκής διδασκαλίας καί δανείστηκε ιδέες καί προτροπές από «πρωτόγονους πολιτισμούς». Ή φυγή του Γκωγκέν κι ή άποκάλυψη του κόσμου των μορφών στό Νότιο Είρηνικό, ή άνακάλυψη τής άφρικανικής γλυπτικής από τόν Πικασσό, οί κυβιστές κι οί ζωγράφοι τής «Brücke» είναι δείγμα αϋτής τής κατεύθυνσης. Καί δέν είναι παράξενο πού αϋτοί οί «άγριοι» (Fauves) μελετούσαν προσεκτικά, όταν τούς έπεφταν στά χέρια, πίνακες ζωγραφισμένους από κάποιον εργάτη ή τεχνίτη τής γειτονιάς τους, πού μέ ξεχωριστή άπλοϊκότητα παρίστανε τοπία, γεγονόνα ή ανθρώπους από τόν περίγυρό τους. Ένας άπ'αϋτούς, πού τά έργα του σήμερα θεωρούνται καί φυλάγονται σάν «διαμάντια» στό Λοϋβρο καί σέ κάθε μουσεΐο του κόσμου πού τούς διαθέτει, ήταν ό τελωνειακός υπάλληλος Henri

Rousseau. Οί καλλιτεχνικές παρεούλες τής Μονμάρτρης, ό Πικασσό, ό Μπράκ, ό Άπολλιναίρ κ.ά. διοργάνωσαν πρós τιμή του — κι όπως ξέρουμε πίο πολύ γιά άστεΐο παρά στά σοβαρά — τό Νοέμβριο του 1908 ένα συμπόσιο.

Άδιάφορο μέ ποίο πνεϋμα έγινε, πάντως ή τιμή αϋτή άπευθυνόταν σ'έναν ισότιμό τους, μεγαλοφυή καλλιτέχνη: τόν κοντούλη αϋτόν άνθρωπάκο πού ταλαντευόταν μεταξύ ντροπαλής άδειότητας καί φιλάρεσκης πίστης σέ κάποιο ψηλό προορισμό, πού τόν «δούλευαν» καί πού τόν καιρό εκείνο γελοΐσαν γιά τούς πίνακές του, πού έδινε τήν έντύπωση «βλαμμένου» καί «άλλοιώτικου». Τά έργα του παραμένουν άκόμη καί σήμερα άφταστα σέ πλοϋτο φαντασίας καί μαγικής γοητείας των ζώνων καί των μορφών του μέσα σέ μυστηριώδη, μαγεμένα τοπία.

Τόν είχε άνακαλύψει ό φίλος του Wilhelm Uhde, πού ζούσε στό Παρίσι καί είχε πάθος γιά τήν άπλοϊκή τέχνη, μάζεψε χαρακτηριστικά έργα του είδους αϋτού καί τά παρουσίαζε σέ εκθέσεις. Έκτός από τόν Rousseau είχε άνακαλύψει καί άλλους ζωγράφους τής ίδιας κατεύθυνσης: ή καθαρίστριά του Seraphine Louis τόν κατέπληξε μέ τούς πίνακές της μέ παράξενες συνθέσεις λουλουδιών, πού τούς έκρυβε σάν πολύτιμο μυστικό.

Ό συνταξιούχος ταχυδρομικός επιθεωρητής Louis Vivin ζωγράφιζε σχολαστικά μέ τό πινέλο κάθε πέτρα ξεχωριστά κι έκανε έτσι νά φανερώνονται νέες

πλευρές τής αρχιτεκτονικής όμορφιάς των πλατειών καί των παλατιών του Παρισιού. Ήταν κι ό κηπουρός Bauchant, πού ζωγράφιζε δέντρα, καρπούς καί παραστάσεις από τήν ιστορία, καί ό όλοζώντανος καί πανταχού παρών Bombois πού δέν άφηνε ούτε ένα πανηγύρι.

Ό Uhde όργάνωσε έκθεση καί των πέντε στό Παρίσι τό 1928 καί τούς παρουσίασε σάν ζωγράφους τής «άγίας καρδιάς». Είχε γεννηθεί ένας καινούργιος όρος, πού στό άκόλουθο διάστημα έγινε σύνθημα καί, εξαιτίας τής συναισθηματικής του γεύσης παρανοήθηκε συχνά. Όπως όμως καί νάχουν τά πράγματα: από έποχή των Rousseau καί Uhde, τά έργα αϋτών των παλιών μαστόρων τής ζωγραφικής ναίφ συγκεντρώθηκαν σέ μουσεΐα καί ιδιωτικές συλλογές καί ζητιούνται τόσο πολύ, πού μερικοί ζωγράφοι ακαδημαϊκής παιδείας μέ καιροσκοπικό χαρακτήρα νά διαλέγουν τήν ναίφ τεχνοτροπία καί νά ζωγραφίζουν ένα συγκινητικά παιδιάστικο «ύγιη» κόσμο γιά νά ταχτοποιήσουν τήν τσέπη τους, πράγμα πού δέν απέτυχε. Έμεις όμως επιμένουμε νά παραμείνουμε στόν άφθαρτο, γνήσιο κυριακάτικο ζωγράφο καί νά έρευνήσουμε τά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα.

Δέν θάταν παράτολμο νά πούμε ότι γεννιέται από τήν πρώτη κίόλας στιγμή τέλειος, καί γι'αϋτό τό λόγο τό έργο του δέν παρουσιάζει εξέλικτικά στάδια, αντίθετα πρós τίς παιδικές ζωγραφιές

πού υπόκεινται στο έκαστοτε επίπεδο συνειδησης και στη διαδικασία μάθησης του παιδιού.

Αν αναζητήσουμε κι άλλα γνωρίσματα της τέχνης ναΐφ, θα βρούμε: την αγάπη για την αφήγηση και τη χαρά της λεπτομερειακής περιγραφής. Ο ζωγράφος ναΐφ είναι απόλυτα βέβαιος, ότι ο κόσμος είναι ακριβώς έτσι όπως τον βλέπει και τον ζωγραφίζει. Ένα συχνά επαναλαμβανόμενο στοιχείο είναι, ότι οι ναΐφ προσθέτουν στους πίνακές τους σχόλια ή επεξηγηματικούς στίχους.

Οδηγούμενος πιο πολύ από ένστικτο παρά από υπολογισμό, ο ναΐφ ζωγράφος δεν αναγνωρίζει τα όρια των δυνατοτήτων του, δεν τον σφίγγουν τα δεσμά της πείρας και των επιστημονικών θεωριών, και έτσι με ακόμα πιο πολλή άνεμελιά καταπιάνεται με θέματα που στην πραγματικότητα ξεπερνούν τις δυνατότητές του. Αν και βαθύτερη επιθυμία του είναι να παραμένει πιστός στην απεικόνιση, στις εικόνες του λείπει συνήθως η σκιά, λείπει ή προοπτική, σκοντάφτουν οι αναλογίες. Το πρόβλημα που συχνά παρουσιάζεται, της ώριμης καλλιτεχνικής σύλληψης, που φρενάρει και κάνει τον καλλιτέχνη αβέβαιο, δεν τον απασχολεί, όπως δεν τον απασχολεί κι ο ίδιος του ο εαυτός. Η αναζήτηση της πρωτοτυπίας, του προσωπικού τρόπου έκφρασης, του είναι ξένα.

Ποιοί είναι λοιπόν αυτοί οι ναΐφ ζωγράφοι; τούς συναντούμε συνήθως στη

μορφή μοναχικών και κάποτε παράξενων τύπων, σε όλα τα επαγγέλματα και τα κοινωνικά στρώματα. Κανείς δεν μπορεί ν' αρνηθεί, ότι ο ελεύθερος χρόνος που συνεχώς αυξάνει, δυνάμωσε τη διάθεση για δημιουργική απασχόληση. Μέσα όμως στο άμετρητο πλήθος των ζωγράφων από χόμπυ, οι ναΐφ παραμένουν σπάνιες αποκαλύψεις. Μεταξύ τους υπάρχουν όχι μόνο συνταξιούχοι «ζωγράφοι της αποστρατείας» που παλιότερα αποτελούσαν την κλασική εικόνα στη φαντασία μας, όταν μιλούσαμε για κυριακάτικους ζωγράφους, αλλά και νέοι. Εντύπωση προκαλεί το μεγάλο ποσοστό των γυναικών: Οι περισσότερες, αν και δεν έχουν γνωρίσει τη ζωή από την καλύτερή της πλευρά, είναι εσωτερικά ισορροπημένες, συνεσταλμένες και σκεπτικές, συχνά καταπληκτικά αισιόδοξες και μερικές μάλιστα δεν στερούνται και φιλοδοξίας.

Επειδή πουθενά δεν διδάχτηκαν ζωγραφική, δεν είναι παράξενο ότι συχνά παλεύουν να λύσουν εμπόδια τεχνικής φύσης. Αλλά ακριβώς στην προσπάθειά τους να ξεπεράσουν τις δυσκολίες, να ξεγελάσουν το σκληροτράχηλο υλικό, ανακαλύπτουν και επεξεργάζονται, ο καθένας με το δικό του τρόπο, διάφορα «κόλπα», που, με τη φρεσκάδα της μη-ακαδημαϊκότητάς τους και με την άδεξιότητά τους, βάζουν μία προσωπική σφραγίδα και ένα μοναδικό γραφικό χαρακτήρα.

Παρόλη την πολυχρωμία των θεμάτων υπάρχει πάντα ένας αριθμός μοτίβων που επαναλαμβάνονται. Αφενός είναι τα πράγματα και τα συμβάντα του περιγυρου, που «πρέπει» να καταγραφούν: οι τόποι της δουλειάς. Για τους άνθρακορύχους όμως, για παράδειγμα, αντίθετα με τους γεωργούς-ζωγράφους, η ανάμνηση των σκοτεινών σωρών του κάρβουνου, των γκρίζων ψυκτικών πυργών, των σκουριασμένων εργοστασίων κώκ, είναι πολύ καταθλιπτική για ν' ασχοληθούν μ' αυτά και μετά τη δουλειά τους. Πολύ συχνότερα, οι σκέψεις των ζωγράφων μας τριγυρίζουν σε τοπία και χώρους που πάντα νοσταλγούσαν, ή σε συμβάντα της παιδικής τους ηλικίας. Θέλουν να μεταφέρουν στον εαυτό τους και στους άλλους, πόσο ωραίο μπορεί να είναι αυτό που δεν μπορείς να φτάσεις, και συγκρατούν στη μνήμη τις μικρές χαρές που κάποτε έζησαν, ιδιαίτερα στον οικογενειακό τους κύκλο, ζωγραφίζοντας τρυφερά τις λεπτομέρειες και την ποιητικά εξιδανικευμένη ατμόσφαιρά τους. Τα ρομαντικά νησάκια μέσα στη θάλασσα των σπιτιών τους γοητεύουν εξίσου όσο και οι παρελάσεις, τα λαϊκά πανηγύρια και οι μάχες με τις πολύχρωμες στολές και τις σημαίες. Στο ρεπερτόριό τους ανήκουν τόσο οι περιγήςσεις στο μυθολογικό χώρο όσο και οι περιγραφές ιστοριών από τη Βίβλο και διάφορα όραματα. Πολύ σπάνια οι ζωγράφοι ναΐφ ασχολούνται κριτικά με τη σύγχρονη εποχή

ή μέ τά κοινωνικοπολιτικά ζητήματα. Τό γεγονός ότι σχεδόν αποκλειστικά παρουσιάζουν τό όραμα ενός εύδαιμονικού κόσμου γαλήνης και ειρήνης, συχνά ρομαντικά ειδυλλιακό, δέν σημαίνει φυγή ή αποξένωση από τόν κόσμο αυτό και μαρτυρεί πολύ λίγα γιά τήν πολιτική, κοινωνική και ανθρώπινη συμπεριφορά τών δημιουργών. Ἀντίθετα μάλιστα, ίσως μετά τή χαλάρωση και τήν ικανοποίηση πού τούς δίνει ή ζωγραφική, αὐτή ή ἐξισορροπητική ἀπασχόληση μετά από βαρεία δουλειά, νά τούς δίνει τήν ἀναγκαία δύναμη γιά ν'ἀντιμετωπίζουν τήν καθημερινή δουλειά και τήν πολιτική στράτευση. «Ἀπό τότε πού ζωγραφίζω, ἔμαθα νά βλέπω σωστά!» λένε πολλοί από τούς ἐρασιτέχνες ζωγράφους. Ἐνα τόσο εύαισθητοποιημένο βλέμμα εἶναι ίσως σέ θέση νά δεῖ μερικά πράγματα καθαρότερα, ἀκόμα και στό πεδίο τῆς πολιτικῆς ζωῆς, ἀπ'όσο εἶναι διατεθειμένος νά διακρίνει ἕνας μονομερῆς κριτικός μέσα στόν «εύδαιμονικό κόσμο τών ναίφ». Δέν μπορούμε νά ρίξουμε σ'ένα καζάνι ὅλα τά πράγματα πού ὀνομάζονται «τέχνη ναίφ». Πρέπει νά ἀποφεύγουμε νά καθορίσουμε τά ὅριά τους ἐπακριβώς. Σέ ζωγράφους ὅπως γιά παράδειγμα ἡ Minna Ennulat, ὁ Max Raffer ἢ ὁ γλύπτης Erich Bödecker, αὐτό γίνεται εύκολα, γιατί ζοῦσαν ζοῦν ἢ ἀκριβώς ὅπως ζωγραφίζουν: Μέ ζηλευτή, μεγαλοφυή ἀπλοϊκότητα, ἀνέμελοι, μέ σχεδόν παιδική ἀθωότητα και πίστη, μέ καταπληκτικό ἐνστικ-

το ἀλλά ἀναμφισβήτητα ἐλεύθεροι ἀπό διανοουμενίστικες ἐπιδράσεις και ἄνοσοι σέ κάθε εἶδους δισταγμούς και ἀμφιβολίες. Ἐδῶ μπαίνουμε στόν ἀρχετυπικό, ἀνέγγιχτο παράδεισο τών ναίφ. Τό παράδειγμα τοῦ σχεδόν μυθικοῦ γιουγκοσλάβικου χωριοῦ Χλέμπινε μᾶς ἔδειξει, πόσοι κίνδυνοι παραμονεύουν αὐτούς τούς τελευταίους παράδεισους: Τό 1929 ἐνώθηκαν μερικοί νέοι ἀγρότες, μέ κεντρικό ἄξονα τόν Ἰβάν Γκενεράλιτς, σ'ένα κύκλο ζωγράφων. Στούς πίνακές τους ἀποθανάτιζαν τόν κόσμο τῆς ἀγροτικῆς δουλειᾶς, τά χαρούμενα χωριάτικα πανηγύρια καθώς και τά λυπηρά συμβάντα τοῦ χωριοῦ μέ τήν ἀπλοϊκή εὐθύτητα τῆς σκέψης τους, και μέ γεμάτη ἀγάπη ἀφοσίωση στή ζωγραφική. Γρήγορα αὐτό ἐγινε γνωστό και ἄρχισαν νά καταφτάνουν ἀπ'ὅλα τά μέρη ἐπισκέπτες, γιά νά θαυμάσουν τούς ναίφ ζωγράφους — χωρικούς τοῦ Χλέμπινε. Ἐπειδή ὁμως οἱ γεωργοί εἶναι συνειθισμένοι νά πηγαίνουν κάθε βδομάδα τά προϊόντα τους στό παζάρι γιά πούλημα, συνείθισαν ἐπίσης νά ἐκθέτουν τά ἔργα τους γιά πούλημα και πολύ σύντομα μερικοί ἀπ'αὐτούς παραδόθηκαν στό δελεασμό τών γοητευτικῶν τιμῶν ἀγορᾶς και πρόθυμα ἄρχισαν νά κατασκευάζουν μαζικά πίνακες. Ἡ ρουτίνα αὐτή θυσίασε τίς μικρές λεπτομέρειες τών πινάκων, πού στοργικά ἐπιμελοῦνταν. Μέ τόν ἴδιο τρόπο οἱ προθεσμίες ἀποστολῆς και οἱ ὑποχρεώσεις συμμετοχῆς σέ ἐκθέσεις δέν τούς ἀφ-

ναν πιά χρόνο νά σκεφτοῦν καινούργιους πίνακες και νά τούς τελειώσουν μέ προσοχή. Ἡ ἱστορία τοῦ Χλέμπινε δείχνει τούς κινδύνους, στούς ὁποίους εἶναι ἐκτεθειμένοι οἱ ζωγράφοι ναίφ: δελεασμένοι και παρασυρμένοι ἀπό τόν ἐμπορικό τουρισμό, ἀντιστάθηκαν μόνο οἱ ἰδιαίτερα δυναμικοί, δημιουργικοί στήν ἀπώλεια τῆς ποιότητάς τους. Ὁ κίνδυνος νά χαθεῖ ἡ «παρθενικότητα» παραμονεύει και τούς ναίφ ἐκείνους, πού εἴτε λόγω ἐπαγγέλματος εἴτε λόγω χαρακτήρα, εἶναι ἐξοπλισμένοι μέ πνευματική ἐγρήγορηση και ἐπιστημονικά βασισμένη λογική πού τούς ἐξαναγκάζουν σέ προσανατολισμό, σέ κριτικό βλέμμα και ἀνάλυση τῆς πραγματικότητας πού πολλές φορές μάλιστα τούς ὑποχρεώνει νά μεταδώσουν παιδαγωγικά αὐτές τους τίς ιδιότητες. Τί πρέπει νά κάνουν αὐτοί οἱ κυριακάτικοι ζωγράφοι, ὅταν, ὠθούμενοι ἀπό τό κριτικό τους πνεῦμα, συνειδητοποιήσουν τά τεχνικά ἢ μορφολογικά λάθη τῆς ζωγραφικῆς τους; Εὐτυχῶς σέ πολλούς νικά τό ἐνστικτο κι ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψης τους πάνω στή γνώση και τήν κριτική στάθμιση: στούς πίνακές τους εἶναι φανερά τά ἴχνη τέτοιων ἀγώνων. Δύσκολο εἶναι νά ξεχωρίσει κανείς τά ἔργα τών «διανοομένων» ναίφ ἀπό κείνα τών ἀκαδημαϊκά ἐκπαιδευμένων ἐπαγγελματιῶν ἢ τών πρώην αὐτοδιδάκτων πού ἐγιναν ἐπαγγελματίες και πού συνειδητά σκοπεύουν στήν ἀπλοϊκότητα σάν ἐκφραστικό μέσο τῆς ζωγρα-

φικής τους, όχι από καιροσκοπισμό, αλλά γιατί η φύση τους, η τοποθέτησή τους απέναντι στη ζωή και ένα ιδεαλιστικό δράμα τους ταυτίζονται με τό στυλ ναίφ.

Δέν θ' ασχοληθούμε παραπάνω μ' αυτά, αλλά θά προειδοποιήσουμε γιά τά αυξανόμενα κατασκευάσματα τών ψευτοναίφ, πού συνεχώς πληθαίνουν. Μέ λίγη ή περισσότερη ικανότητα απομίμησης και παριστάνοντας φυσικότητα, κατασκευάζουν πίνακες προσαρμοσμένους καιροσκοπικά στό γούστο τών αγοραστών, και δέν παραλείπουν καμιά λεπτομέρεια απ' αυτές πού οί επισκέπτες έκθέσεων αγαπούν στήν αυθεντική τέχνη ναίφ.

Ποιά θέση κατέχει άραγε ή άπλοϊκή τέχνη στήν Όμοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας; Οί πίνακες αυτής τής έκθεσης δείχνουν σέ όλο τους τό φάσμα αυτά πού οί ναίφ γερμανοί ζωγράφοι, είτε βρίσκονται στήν έπαρχία είτε στή μεγαλούπολη, ζωγραφίζουν και περιγράφουν. Συγχρόνως, μέσα από παραδειγματικά έκθέματα εκφράζεται ή πολυμορφία τών ιδιοσυγκρασιών και τών προσωπικών τρόπων έκφρασης. Από τούς ζωγράφους ναίφ, οί άγρότες παραμένουν μέσα στόν κόσμο τού χωριού, πού κατά κανόνα περικλείνει και τό άστείρευτο φάσμα τού περιεχόμενου και τής παρουσίασης τών έργων.

Ό Max Raffler πού διευθύνει στή Βαυαρία ένα αγρόκτημα, ζωγραφίζει μέ νερομπογιές ό,τι χαρτί και χαρτόνι τού

πέσει στά χέρια: τά ζώα στό σταύλο και στή βοσκή, τά έργαλεία, τίς χωριάτικες γιορτές και λιτανείες, ιστορίες από τή Βίβλο, καταγράφονται μέ σίγουρο ένστικτο και χωρίς περιορισμούς.

Ό Michael Schächl περιγράφει μέ λιγοστές άδρές πινελιές και λιτά χρώματα τά σπίτια τού χωριού του. Μέ τήν ίδια σφοδρότητα και μέ άτίθασσο ταμπεραμέντο και ζωηρά χρώματα ή Minna Ennulat, πρόσφυγας τού πολέμου από ένα χωριουδάκι τής ανατολικής Πρωσίας στή Δύση, ζωγραφίζει τίς άναμνήσεις της: τήν έκκλησία τού χωριού, τό σπίτι τού γαιοκτήμονα, τή λιμνοθάλασσα, τά ζεμένα άλογα.

Ό «Krischan» Thegen, πού ή φουκαριάρικη ζωή του σάν ύπηρέτης, βοσκός, αλήτης, εύκαιριακός εργάτης τέλειωσε, πέφτοντας από τό πατάρι τού άχυρώνα, είχε μανία μέ τ' άλογα: άγρια, δυνατά άτια στό ζυγό, στό τσίρκο ή μέ τράππερς και καουμπόυδες στήν πλάτη, σχεδιασμένα μέ άδρές γραμμές στό πανί και χρωματισμένα ύστερα μέ δυνατά, μονοκόμματα χρώματα. Η παλέττα τής Lisa Kreitmeir είναι χαρούμενη: Μέ άνοιχτά μάτ χρώματα πού θυμίζουν προσόψεις βαυαρέζικων άστικών σπιτιών, ζωγραφίζει όλα τά συμβάντα τής ζωής της στό χωριό μέσα σ' ένα χρόνο, και προτιμά χαρούμενες γιορτές και λιτανείες. Πού έμπνέουν κάθε τόσο και τή Gerlinde Krauss μέ τούς άπαλόχρωμους πίνακές της, όπου οί άνθρωποι φαίνονται νά αιώρουνται.

Στόν ελεύθερο χρόνο τους οί κάτοικοι τών πόλεων βγαίνουν στήν έξοχή. Ό,τι συναντά και ζει εκεί ή Maja Kunert, τό ζωγραφίζει μετά μέ άφηγηματική διάθεση και περίσκεψη μέ λεπτά πινέλα κι άπαλές γραμμές, τρυφερά και προσεκτικά, πάνω σέ μικρούς μουσαμάδες. Οί έπαρχιακές μικρές πολιτείες μέ τίς ειδυλλιακές τους γωνιές και τά σιωπηλά λιμάνια, τίς λαϊκές γιορτές και τά παζάρια, φαίνονται στους κατοίκους τών μεγαλουπόλεων σάν νησίδες ρεμβασμού.

Ό «Paps», γνωστός και πολιταξειδεμένος όφθαλμίατρος, πού σέ μεγάλη ήλικία άντάλλαξε τό σκαρπέλλο μέ τό πινέλο, είχε γοητευτεί από τά πολύχρωμα πανιά και τά κατάρτια τών ψαράδικων καϊκιών, από τίς προσόψεις τών σπιτιών τού βορρά από κόκκινο τούβλο και τό πολύχρωμο βουητό τών έμπόρων και περίεργων στά μικρά λιμάνια. Ό θόρυβος τού κόσμου στά παζάρια κι οί παρελάσεις τών συλλόγων σκοπευτών άνάμεσα στίς γραφικές προσόψεις τών σπιτιών τόν μάγευαν και τόν προκαλούσαν νά συνδέσει όλ' αυτά μέσα στόν πίνακα σέ μιά έντατική και ζωντανή άρμονία. Ό Jan van Weert, πετυχημένος τζόκεϋ, είχε γυρίσει όλο τόν κόσμο. Όταν άργότερα άρχισε νά ζωγραφίζει, τά έργα του έγιναν άναμνήσεις τού «παλιού, καλού καιρού». Η Rosemarie Landsiedel-Eicken κυνηγά τά θέματά της μέσα στίς μικρές πολιτείες τού Bergisches Land τής Βεσφαλίας μέ τά παλιά

σπίτια «Fachwerk» με σκοūρες σκεπές από σχιστόλιθο, πού λατρεύει. Οί πίνακές της έχουν ένα δικό τους φώς, πού τό πετυχαίνει με τήν αντιπαράθεση αντιθετικών επιφανειών καί χρωμάτων.

Οί πίνακες με λιμάνια του Eduard Oden-thal είναι πλούσιοι σέ αντιθέσεις καί γνήσιους, απαρámιλλους χρωματισμούς. Μέσα σέ μιά καλοζυγισμένη σχέση μονόχρωμων καί εναλλακτικά διακοσμημένων δομικών επιφανειών έχουν δεθεί σ'ένα σύνολο άνθρωποι, καράβια, σπίτια καί δέντρα, χρώματα καί κινήσεις με έσωτερική ένότητα. Σέ τέλεια αντίθεση με τήν άδρής, αφισσοειδή αυτή τεχνική βρίσκεται ή μινιατούρα του Rudolf Stapel. Τίποτα δέν μπορεί νά τόν παρασύρει όταν ζωγραφίζει, συνεχίζει μέχρι τέλους, δουλεύοντας άσταμάτητα όλες τίς λεπτομέρειες μέχρι τήν τελευταία γωνίτσα. Οί έπαρχιακές του πλατειούλες με τά στεγνά καί ψυχρά τους χρώματα, ζωγραφισμένες ρεαλιστικά καί αντικειμενικά, σκορπίζουν γύρω τους τήν παρήγορη ήρεμία ενός εύχάριστου ρομαντισμού. 'Ο Manfred Söhl καί ό Henry Dieckmann παρατηρούν τούς ανθρώπους στή μεγαλούπολη, όπου ζούν κι οί δύο. 'Η γειτονιά όπου ό Söhl υπηρέτησε πολύ καιρό σάν άστυφύλακας ήταν τό Σάνκτ Πάουλι στό 'Αμβούργο. 'Η κίνηση μπροστά καί μέσα στά μπορντέλα, οί πόρνες, καθισμένες πίσω άπ'τά παράθυρα ή μπροστά στήν πόρτα περιμένοντας τήν «πελατεία», ναύτες καί μαστρω-

ποί πού χαζεύουν, τόν μαγεύουν περισσότερο από τίς κακόφημες άττραξιόν, τά ψεύτικα στολίδια καί τή δυστυχία των άποτυχημένων τής ζωής στήν «Große Freiheit». Με άκρίβεια καί καλοζυγισμένους, εύγενικούς χρωματισμούς ζωγραφίζει από άπόσταση καί με αντικειμενικότητα σκηνές από τή Reeperbahn πού δίνουν μιά έντύπωση μάλλον μικροαστική-προσωπική, παρά άσεμνη. Καί οί εικονικές άφηγήσεις του Dieckmann από τή ζωή καί τίς πράξεις των μικρομπουρζουάδων στό Παρίσι είναι έλεύθερες από κάθε έξπρεσιονιστική πινελιά. Με ύπομονή καί περίσκεψη καί ένα πολύ έντονο αισθητήριο γιά μή φορτικούς χρωματικούς τόνους οί εικόνες του κινούνται μέσα σέ παρισινούς δρόμους, σέ μπιστρό καί ούρητήρια.

Όταν ή Dorothea Löbl-Bock ζωγραφίζει δρόμους καί πλατείες του Βερολίνου, οί πίνακές της γίνονται έρωτική έξομολόγηση πρós τήν πόλη «της», όπως υπήρξε παλιότερα. Συνδυάζοντας τό σύγχρονο με τό παρελθόν, αλλάζοντας τά αυτοκίνητα σέ άμάξια, αλλάζοντας τούς σύγχρονους άγχώδεις τύπους με ράθυμους περιπατητές, τονίζουν τήν καινούργια ανακάλυψη τής όμορφιάς των ιστορικών προσόψεων καί με λίγα λόγια ένσωματώνοντας τόν άργό ρυθμό τής «παλιάς, καλής έποχής» μέσα στή βιασύνη τής καθημερινότητας του Βερολίνου, διασκεδάζει καί ξεκουράζεται. Γιά ν'άποφύγει όμως τόν κίνδυνο μιās

ύπερβολικά «γλυκερής» ζωγραφικής των αξιοθέατων, καμμιά φορά παρεμβάλλει μερικά ένοχλητικά στοιχεία, όπως π.χ. τίς όχι καί πολύ εύχάριστες προσόψεις έρειπωμένων από τήν έποχή του πολέμου σπιτιών πού άπόμειναν νά στέκονται μέσ στήν καρδιά ενός άρμονικού είδυλλιακού περιγύρου, πράγμα πού τούς δίνει περισσότερη ένταση.

'Ο Karl Maeder, πού ό δρόμος τόν έφερε από τά νεανικά του χρόνια στό Βερολίνο, όπου δούλεψε στήν Ζήμενς μέχρι τή σύνταξή του, δέν μπόρεσε ποτέ νά ξεχάσει τά δάση τής πατρίδας του. Στό δημόσιο πάρκο Jungfernheide άναπολούσε τά παλιά. Του έγινε πάθος νά ζωγραφίζει δέντρα καί ομάδες δέντρων πού κάποτε είχε δει, ή καί τελείως φανταστικά.

'Ενα σημαντικό μέρος τής ζωγραφικής ναίφ είναι άφιερωμένο στήν αγάπη καί τή φιλία πρós τά ζώα. Με άξιοσημείωτη έπιδεξιότητα γιά συνθετική δόμηση καί διαλογή αντιθετικών καί εικαστικών στοιχείων, ή Maria Kloss παρουσιάζει ρεαλιστικά τούς ανθρώπους, τά ζώα καί τά πράγματα με άνάγλυφη, πλαστική ύφή. Τά έργα της άγγίζουν στά όρια τής ζωγραφικής ναίφ. Τό ίδιο ισχύει καί γιά τά καλομελετημένα, καθαρά καί λεπτά χρωματισμένα, πάντοτε λίγο όνειρεμένα έργα τής Silvia Garde πού παρουσιάζει ανθρώπους καί ζώα σέ φιλοσοφημένη ήρεμία. Καί τής Friederike Voigt τά λουλούδια φαίνεται σάν νά κόπηκαν σέ κάποιο περιβόλι του όνειρου καί συγκεν-

τρώνονται σέ χαρούμενα, πολύχρωμα μπουκέτα. Οι εικόνες της είναι απλές και λιτές, σάν λαϊκά τραγούδια, κι η τεχνική της δέν είναι χωρίς προβλήματα γιά τό πινέλο, πράγμα πού δημιουργεί όμως μιά σκεπτική, χαμογελαστή ατμόσφαιρα.

Στούς πίνακες της Emma Stern, πού, όπως κι η «γιαγιά Βόγκτ» άρχισε νά ζωγραφίζει στά βαθιιά της γεράματα, τά χρώματα λάμπουν μέσα στά παρτέρια. Τό φάσμα τους: κόκκινο-κίτρινο-μώβ, μέσα σέ καταπράσινο περίγυρο, είναι χαρακτηριστικό της παλέττας της. Κάποτε τά χρώματα σκοτεινιάζουν και σάν πικρές αναμνήσεις όρμουν ξαφνικά πίνακες μέ τό βαρύ τους φορτίο. Αντίθετα μέ τήν Έμμα Στέρν, πού λόγω της έβραϊκής της καταγωγής αναγκάστηκε νά εγκαταλείψει τή Γερμανία, ή νοσοκόμα Vivian Ellis ήρθε στό Μόναχο από τή Νέα Όρλεάνη. Όταν ζωγραφίζει στίς ελεύθερες ώρες της, οι σκέψεις της ταξειδεύουν στή μακρινή Λουϊζιάνα, κοντά στους συμπατριώτες της, στίς γιορτές της έκκλησίας των Βαπτιστών, στίς χαρούμενες έκδηλώσεις, στίς άθώες άταξίες στό κυριακάτικο κατηχητικό. Πάνω από τά έργα της μικροφτιαγμένης αυτής γυναίκας και παρά τόν πλούσιο σέ στολίδια και ρυθμικό τρόπο ζωγραφικής, αίρωείται μιά ποιητικά έξαυλωμένη, ειρηνική και φιλική ήρεμία. Η τάση της Βίβιεν γιά θρησκευτικό διαλογισμό τήν όδήγησε νά ζωγραφίσει σέ πολλούς της πίνακες τίς σκέ-

ψεις της γιά τήν ιστορία της Γένεσης. Ο κήπος της Έδέμ, όπου άνθρωποι και ζώα ζούν σέ ειρηνική άρμονία μέ τή φύση, άποτελεί αγαπημένο θέμα μέ πολλές παραλλαγές της Ida Bock.

Η καθαυτό σφαίρα του Jean Abels είναι οι ιστορίες από τή Βίβλο: μέ παιδιάστικη άθωότητα περιγράφει γεγονότα από τή Θεϊκή ιστορία. Όλα συνήθως είναι ζωγραφισμένα μέ κάποια άδεξιότητα, σχεδόν συγκινητικά άβοήτητα και πολύ επίπεδα, συγχρόνως λιτά κι απλόχερα στό παιχνίδι των μορφών και μέ σίγουρο ένστικτο στήν άρχιτεκτόνηση της εικόνας.

Τά ίδια αυτά γνωρίσματα ισχύουν και γιά τά έργα του μικρόσωμου και μοναχικού Josef Wittlich. Ζωγραφισμένοι πάνω σέ χαρτόνι μεγάλου μεγέθους μέ τέμπρες, άντρειωμένοι στρατιώτες, κάτω από μιά θάλασσα χρωματιστών σημαιών, μέσα σ' ένα σκηνικό γεμάτο χαρούμενα και τολμηρά χρώματα, μάχονται σκληρά. Η, σέ μιά δεξίωση συναντιούνται έπιφανείς προσωπικότητες της ύψηλης κοινωνίας. Τούς πολύχρωμους και γεμάτους αντιθέσεις αυτούς πίνακες στή μορφή της άφίσσας, του ξεχωριστού και μοναχικού αυτού ζωγράφου ναίφ δέν πρέπει νά τούς θεωρήσουμε φωνή διαμαρτυρίας ή κραυγές κοινωνικής κριτικής. Πρόκειται μονάχα γιά τήν εύχαρίστηση πού νιώθει ο Wittlich γιά πολύχρωμες στολές, σημαίες, φορέματα και ζωηρές κινήσεις πού τόν όδηγεί νά διαλέγει τέτοια θέματα.

Αντίθετα μ' αυτόν, μερικοί ζωγράφοι ναίφ πού ζούν στήν περιοχή του Ρούρ και δουλεύουν εργάτες ή άνθρακορύχοι, πιστεύουν πραγματικά αυτό πού ζωγραφίζουν. Άν και μερικοί έχουν κάνει δηλώσεις, όπως π.χ. ο συντηρητής μηχανών Franz Klekawka («Όταν μετά τή δουλειά κάνω ντους, ξεπλένω μαζί μέ τή βρώμα και τίς σκέψεις της δουλειάς»)! Όταν ο ζωγράφος αυτός μέ τή μεγάλη κλίση γιά εικονογραφικά θέματα ξεκίνησε ζωγραφίζοντας τή φυγή σέ κόσμους εύδαιμονίας, μέ περιβολάκια συνταξιούχων και λιτανείες χωρικών, γοητεύτηκε όλο και πιό πολύ από τίς δραστηριότητες των συναδέλφων του πού ήξεραν νά σκέφτονται και νά δρουν μέ περισσότερο κριτικό μυαλό: κι αυτό έκφράστηκε στους πίνακες πού παρίσταναν διαδηλώσεις και περιέγραφαν ρεαλιστικά τούς όρους και τούς τόπους της δουλειάς.

Ο άνθρακορύχος Karl Hartmann, άνάπηρος συνταξιούχος, θυμάται μέ εύχαρίστηση τόν καιρό πού δούλευε στά όρυχεία: Κι αυτός ζωγραφίζει άνθρακορύχους, αλλά τήν ώρα πού παίζουν μουσική. Η μεγάλη του άγάπη είναι ο κήπος κι οι μέλισσές του και, αφού τελειώνει όλες τίς δουλειές του και του μένει καιρός, ζωγραφίζει τή γυναίκα του και τούς άνάπηρους άνθρακορύχους στά παγκάκια του πάρκου. Άργά κι ύπομονετικά σκέφτεται τήν κάθε πινελιά και τήν κάθε άλλαγή χρώματος και προσεκτικά, μέ κοντές, κοφτές πινελιές συναρμολο-

γει τελικά μιάν εικόνα πού παρουσιάζει ένότητα.

Άλλο πράγμα είναι ο Friedrich Gerlach: άνθρακορύχος κι αυτός, πού όλάκερη τή ζωή του έβγαζε κάρβουνο σέ βάθος μερικών εκατοντάδων μέτρων κάτω από τή γή, έγινε τύπος κλειστός πού μέ διαπεραστική όξύτητα διατυπώνει σκέψεις πάνω στή ζωή. Τίς νύχτες τά βαρειά βουνά του κάρβουνου θά πρέπει νά του κάθονταν στό στήθος σάν έφιάλτης. Οί πίνακές του είναι καταγραφές τέτοιων όνείρων μέ άνοιχτά μάτια: άτέλειωτοι δρόμοι και πάνω τους άνέλπιδι άνθρωποι. Στίς κινήσεις και τά πρόσωπά τους καθρεφτίζεται ο φόβος για τό αναπόφευκτο. Ή προσπάθεια πού βάζει για τήν τεχνική πραγματοποίηση του πίνακα γίνεται αισθητή, συγχρόνως όμως κι ή φανατική του διάθεση για κατανίκηση των έμποδίων. Από τήν ένταση αυτή για τελειότητα κι από τήν αντίστασή του γεννήθηκε ένας γραφικός χαρακτήρας πού, στό πλαίσιο τής ζωγραφικής ναίφ έχει καθιερωθεί σάν προσωπικό στυλ του Gerlach.

Γιατί είναι σήμερα τόσο αγαπητή ή ζωγραφική ναίφ; Άν θέσει κανείς αυτό τό έρώτημα, μέ τήν ίδια αναπνοή θά πρέπει νά ρωτήσει και ποιός ενδιαφέρεται γι' αυτήν! Είναι σχεδόν άποκλειστικά άνθρωποι των μεγάλων πόλεων, πού ή σημερινή τους ζωή κινείται κάτω από τόν έξαναγκασμό τής συνείδησης ή των κομποιούτερ και των προγραμματιστών, των συστημάτων όρθολογικής έξοικονό-

μησης και των ρεκόρ πωλήσεων, του θρίαμβου τής τελειότητας και τής ακρίβειας. Είναι σύγχρονοί μας πού τά νεύρα τους ταλαιπωρούνται μέσα στό άγχος του συγκοινωνιακού «μποτιλιάρισματος» και τής κοινωνίας τής άποδοτικότητας. Μεταξύ τους, μέ έντυπωσιακή συχνότητα, βρίσκουμε πολιτικούς, διανοούμενους και καλλιτέχνες όλων των κλάδων. Ίσως σέ μερικούς νά παίζει ρόλο ή ύπερβολική πίεση των κοινωνικών και των πολιτικών απαιτήσεων και εύθυνών: ο κόρος για όλο και πιό πολυσύνθετες λύσεις των προβλημάτων τής καθημερινής ζωής, ή και ή συνεχώς αύξανόμενη διανοουμενίστικη υπερφόρτωση, θεωρητικοποίηση και παρατραβηγμένη αισθητικοποίηση τής ζωής και του χώρου τής τέχνης, πού γεννά τή νοσταλγία για μιά ζωή άπλή και λιτή μέσα σέ μιά φύση όσο γίνεται πιό παρθένα, ή τουλάχιστο όχι τόσο όρθολογικά καλλιεργημένη.

Είναι κατανοητό ότι γι' αυτούς τους λόγους ή αγάπη και ή κλίση στρέφονται πρós τους πίνακες και τά γλυπτά τέτοιων καλλιτεχνών, πού, έλεύθεροι από θεωρητική σαβούρα, έλεύθεροι από ακαδημαϊκή διδασκαλία και σύγχρονες τάσεις στήν τέχνη, φυσικοί, πρωτόγονοι και άφοπλιστικά άπλοϊκοί, δίνουν στίς καθημερινές τους έμπειρίες και προπάντων στα όνειρα και τίς επιθυμίες τους μορφή, περνώντας τό ξύλο, τό μουσαμά ή τήν πέτρα μέ χρώματα.

Όσοι μ' αυτό τόν τρόπο έκφράζουν τόν

έαυτό τους, ανήκουν στον τομέα πού περιγράψαμε σάν ζωγραφική ναίφ.

Thomas Grochowiak

Γεννήθηκε στο Angelsdorf τό 1895
Ζει στο Angelsdorf

Είμασταν 11 παιδιά, 5 αγόρια και 6 κορίτσια. Οι γονείς μου ήταν μικροκαλλιεργητές κι εμείς τά παιδιά έπρεπε νά δίνουμε ένα γερό χέρι στή δουλειά. Πήγα στό δημοτικό σχολείο πού δέν είχε παρά μόνο ένα δάσκαλο γιά 8 τάξεις μέ συνολικά 60 παιδιά. Μετά τό σχολείο έμαθα νά φτιάνω χαλιά. Στό στρατό πήγα τό 1915. "Όταν απολύθηκα έγινα σιδηροδρομικός κι έμεινα εκεί μέχρι τή σύνταξή μου. Μετά καταπίστηκα μέ τήν κηπουρική, αλλά άργότερα ό γαμπρός μου ανέλαβε ό ίδιος τή δουλειά αυτή κι έγώ βαρέθηκα κι άρχισα νά ζωγραφίζω. "Εφτιαχνα πύργους και τοπία. "Η έκκλησία μας έπισκευάστηκε τό 1970 και μέσα απολύφθηκαν τοιχογραφίες από τόν 15ο αιώνα. Αυτό μέ ένδιέφερε πολύ και συχνά πήγαινα νά δώ τούς ζωγράφους πού έργάζονταν μέσα στήν έκκλησία και συζητούσα μαζί τους. Τούς έδειξα τούς πίνακές μου και μου είπαν ότι τούς άρεσαν, πράγμα πού μέ εύχαρίστησε πολύ. "Από τή στιγμή εκείνη ένδιαφέρθηκα άκόμα περισσότερο γιά τή ζωγραφική. Μέχρι σήμερα πού είμαι 80 χρονών, κάθομαι στό τραπέζι και ζωγραφίζω από τό μέχρι τό βράδυ μέ μανία.

1
David und Goliath
Δαυίδ και Γολιάθ
λάδι
30 x 39,5 εκ.

2
Zachäus steigt vom Baum herab
"Ο Ζακχαΐος κατεβαίνει από τό δέντρο
λάδι
40 x 50 εκ.

3
Der Fronherr gibt seinen
Fronarbeitern seine Order
"Ο φεουδάρχης δίνει στους
κολλήγους του διαταγές
λάδι
40 x 50 εκ.

4
Kleines Bauernhaus
aus dem 16. Jahrhundert
Μικρό άγροτικό σπίτι
του 16ου αιώνα
λάδι
30 x 40 εκ.

Γεννήθηκε στο Nadrejbie
κοντά στο Lublin τό 1909
πέθανε στο Maichingen,
κοντά στη Στουτγάρδη, τό 1976

‘Από τρυφερή ηλικία ή ζωή μου δέν
ύπήρξε παρά μία συνεχής άκολουθία
άρρώστειας, φυγής καί ταλαιπωριών. Σέ
ήλικία 6 χρονών μπήκα στό νοσοκομείο
καί κάθησα 3 χρόνια. Κατά τό διάστημα
αυτό σχεδιάζα πολύ. ‘Αργότερα δέν
πρόφταινα πιά, γιατί ήμουν ύποχρεω-
μένη νά δουλεύω σκληρά στό σπίτι, στό
χωράφι καί σέ συνέχεια τηλεφωνήτρια,
ταξιθέτρια καί σέ άλλες δουλειές. Ποτέ
μου δέν έμαθα μία σωστή δουλειά.
‘Ο πατέρας μου μου έλεγε: «‘Αν ήσουν
άγόρι, θά σ’έκανα βασιλιά. Ένα κορίτσι
όμως δέν έχει ανάγκη νά μορφωθεί».
‘Από πολιτικούς λόγους καί άλλες άτυ-
χίες ύποχρεώθηκα ν’αλλάξω τόπο κατοι-
κίας γύρω στίς 80 φορές. Στήν ‘Ομοσ-
πονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας
ήρθα τό 1958 καί τό 1960 άρχισα νά
ζωγραφίζω. ‘Αγαπώ πολύ τή φύση καί
μ’αρέσει νά ζωγραφίζω όλα τά πράγματα
μέ πολύ φυσικό τρόπο. Ζωγραφίζω τίς
άναμνήσεις μου από τήν πόλη Τρόισκ,
τούς Τατάρους, όλα όσα έχω ζήσει.

5
Pantherjagd
1969
Κυνήγι πάνθηρα
λάδι σέ κοντραπλακέ
51 x 90,5 εκ.

6
Paradies
1970
Παράδεισος
λάδι σέ κοντραπλακέ
64 x 81 εκ.

7
Frau mit Katzen
1972
Γυναίκα μέ γάτες
λάδι σέ πρεσσαριστό χαρτόνι
63 x 46 εκ.

Erich Bödeker

Γεννήθηκε στο Recklinghausen τό 1904
Πέθανε στο Recklinghausen τό 1971

Ο Bödeker δούλεψε επί 42 χρόνια
στ' άνθρακορυχεία, και τά 35 άπ' αυτά
μέσα στά βάθη των στοών. Έκτός
άπ' αυτό ήταν και γεωργός και έσφαζε
ζώα. Τό 1959 αναγκάστηκε νά φύγει από
τ' άνθρακορυχείο εξαιτίας της σιλικόζης
πού είναι πάθει.

Στήν επέτειο των 55 του χρόνων του
χάρισαν ένα πήλινο νάνο για τό περιβάλι.
Δέν του άρεσε όμως και τόσο πολύ
και ήταν της γνώμης ότι ήταν ικα-
νός για καλύτερα πράγματα. Βάλθηκε
λοιπόν νά φτιάξει ένα σκαλιστό νάνο
του γούστου του. Σύμφωνα μέ τούς
ύπολογισμούς του, ο Bödeker από τό
1959 μέχρι σήμερα κατασκεύασε περί-
που χίλια γλυπτά. Τά θέματά του τά
δανείζεται από πρόσωπα των παραμυ-
θιών, από τή θρησκεία και τήν καθημε-
ρινή ζωή: ο Χαίνζελ κι η Γκρέτελ, οί μου-
σικοί της Βρέμης, η Γκαίνζεληζελ,
ο παράδεισος, η φάτνη των Χριστου-
γέννων, ο άγιος Χριστόφορος, λιοντά-
ρια, καμηλοπαρδάλεις, σκυλιά, κατσίκες
και πουλιά, άντρες, γυναίκες, οικογέ-
νεις, καουμπούδες, αστυνομικοί,
γιατροί, πορτραίτα γνωστών προσωπι-
κότητων όπως ο Έρχαρτ, ο Μπούρμαϊστερ,
ο Γκροχόβιακ μέ τούς συνεργάτες του,
ο Κλαίη κι ο Μίλντεμπεργκερ, οί Μπήτλς,

άλλά και σκηνές από τό δικαστήριο
και καρναβαλιάτικες παρελάσεις...
Κάθε θέμα έχει συνεχείς μεταλλαγές.
Ο Bödeker πάντα ξεκινά από κάποιο
καθορισμένο σχήμα. Οί άνθρωποι του
είναι κυλινδρικοί μέ σφαιρικό κεφάλι, τά
χέρια και τά πόδια τους μοιάζουν μέ
μπαστούνια. Ο Bödeker συχνά φτιάνει
πορτραίτα κατόπιν παραγγελίας, από
τή μνήμη του ή κοιτάζοντας φωτογρα-
φίες. Για παράδειγμα, έφτιαξε τό πορ-
τραίτο ενός παιδιού 8 χρονών ξεκινών-
τας από μία φωτογραφία πού τό έδειχνε
πολύ μικρό, ξαπλωμένο πάνω σέ μία
γούνα. Πρόσθεσε τά χρόνια πού έλειπαν
μέ τή φαντασία του.
Ζωγραφίζει τά έτοιμα πρόσωπα μέ
χτυπητά χρώματα. Συχνά χρησιμοποιεί
και αντικείμενα χρήσης, π.χ. γλάστρες
λουλουδιών για καπέλα ή έξαρτήματα
της σόμπας για πάγκους. Υπογράφει
και βάζει ήμερομηνία σέ όλα του τά
έργα, μέ τήν ακρίβεια του μάστορα πού
καταγράφει και τό τελευταίο ψίχουλο
δουλειάς.

Dieter Honisch

8
Polizist
Άστυφύλακας, μπετόν
137 x 64 x 33 εκ.

9
Boxer-Hund
Σκύλος μπόξερ, μπετόν και ξύλο
56 x 24 x 74 εκ.

Γεννήθηκε στο Verden τό 1933
Ζει στο Fischerhude,
κοντά στη Βρέμη

Τήν αγάπη γιά τή ζωγραφική μου τήν
ξύπνησε ὁ καθηγητής μου τῆς ἰχνογρα-
φίας στό σχολεῖο. Στήν περίοδο τοῦ
χάους τό 1945—47 ζωγραφίζαμε
μαζί, ἐκεῖνος 60 χρονῶν κι ἐγώ 12,
ἀκουαρέλλες σέ παιδικά εἰκονογραφη-
μένα βιβλία. Οἱ νερομπογιές ἦταν τό
μόνο πού μπορούσαμε νά προμηθευτοῦ-
με τόν καιρό ἐκεῖνο. Στό τέλος τῆς βδο-
μάδας πηγαίναμε στό χωριό καί ἀνταλλά-
ζαμε τά χρωματιστά εἰκονογραφημένα
μας βιβλία μέ πατάτες. "Ἐτσι λοιπόν,
ἀπό τήν ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς μου γεννή-
θηκε ἡ εὐχαρίστηση πού νιώθω γιά τή
ζωγραφική. Σέ ἡλικία 18 χρονῶν δοκί-
μασα τήν τέχνη τῆς φωτογραφίας. Τό
1968 παράτησα τή φωτογραφική μηχανή
σέ μιά γωνιά καί ξανάρχισα νά ζωγρα-
φίζω. Τό 1969, ὅταν ὁργανώθηκε τό πρῶ-
το ὑπαίθριο παζάρι στή Βρέμη, στήν πλα-
τεῖα τῆς ἀγορᾶς, μάζεψα ὅλο μου τό
θάρρος, ἔφτιαξα ἓνα μεγάλο καβαλέτο
καί τύλιξα σέ χαρτί ὅλους μου τούς
πίνακες. "Ἡ ὀχτάχρονη κόρη μου κι ἐγώ
εἴχαμε κάνει τήν πρώτη μας ἐκθεση στό
ὑπαιθρο. Πάνω στό μεγάλο καβαλέτο
ἦταν καμμιά εἰκοσαριά ἐλαιογραφίες,
καθεμιά πουλιόταν 15 μάρκα. "Εκεῖνη
τήν ἡμέρα, Σάββατο ἀπόγευμα, τίς πού-
λησα ὅλες. "Ἦταν γιά μένα τό ντεμποῦτο
μου.

Τά θέματά μου τά ἀναζητῶ — ἡ καλύ-
τερα τά βλέπω μέσα σέ ὅ,τι βρίσκεται
γύρω μου ἢ καί στίς διακοπές μου στή

Γαλλία, ὅπου πηγαίνω ἀπό πολλά χρόνια.
"Εκεῖ, πάνω σέ μικρά κομμάτια χαρτί ἢ σέ
κουτιά τσιγάρων, κάνω σημειώσεις γιά
ὅ,τι θά μπορούσε νά χρησιμέψει στή
ζωγραφική μου.

Τά θέματα πού προτιμῶ εἶναι ἀγροτικές
εἰκόνες ἀπό τήν ἰδιαίτερή μου πατρίδα
στή βόρεια Γερμανία, καί εἰκόνες ἀπό τή
Γαλλία. Εἶμαι δημόσιος ὑπάλληλος στό
συνεργεῖο ἐπισκευῶν τῶν σιδηροδρομι-
κῶν μηχανῶν στή Βρέμη, ὅπου διευθύνω
τήν ὑπηρεσία ἀποστολῶν. Στήν πραγμα-
τικότητα οἱ πίνακές μου σπάνια παρου-
σιάζουν σκηνές ἀπό τήν ἐπαγγελματική
μου ζωή. Καμμιά φορά ζωγραφίζω βέ-
βαια καί ἓνα σιδηροδρομικό σταθμό ἢ
κάποιο γκαράζ σιδηροδρομικῶν
μηχανῶν.

10
Le bistro près des Halles
1973
λάδι πάνω σέ ξύλο
40 x 49,5 ἐκ.

11
Le bistro
1973
λάδι πάνω σέ ξύλο
30 x 40 ἐκ.

Γεννήθηκε στη Νέα Όρλεάνη τό 1933
Ζει στο Μόναχο

Γεννήθηκα στη Νέα Όρλεάνη τό 1933, ό πατέρας μου ήταν έφημέριος τών βαπτιστών. Στο Πανεπιστήμιο B. S. Dillard παρακολούθημα τή σχολή νοσοκόμων καί πήρα τό δίπλωμά μου. Πρός τό παρόν εργάζομαι σάν νοσοκόμα στό άμερικάνικο νοσοκομείο του Μονάχου. Στην ιδιαίτερή μου πατρίδα έκανα χειροτεχνικές εργασίες καί λίγο σχέδιο μέ τά παιδιά του κατηχητικού καί του τμήματος τής Βίβλου. Άρχισα νά ζωγραφίζω πραγματικά μόλις πριν από 10 χρόνια, όταν ήρθα στην Εύρώπη. Θέλω στά έργα μου νά εκφράσω, πόσο μου άρέσει ό κόσμος του Θεού. Αυτό είναι τό μόνο πράγμα πού μέ έμπνέει καί γι' αυτό μονάχα κρατώ στά χέρια μου συνεχώς πινέλα καί μουσαμά. Τά έργα μου δείχνουν τήν αντίληψή μου γιά τή ζωή καί τά όσα έχω ζήσει: τήν ένδιαφέρουσα παιδική μου ήλικία καί τίς έμπειρίες μου σάν ένήλικη.

Ζωγραφίζω άναμνήσεις τής παιδικής μου ήλικίας: σκηνές από τή θρησκευτική ζωή, τούς ανθρώπους καί τά τοπία τής χώρας μου, ζωγραφίζω όλ' αυτά πού μέ τριγυρίζουν, τόν κόσμο όπου τώρα ζω, τά περίχωρα του Μονάχου, τά ύπέροχα λουλούδια, τούς ανθρώπους καί τόν πολιτισμό τους.

12
Tierbild
1966
Εικόνα ζώου
λάδι
150 x 200 εκ.

13
Thumb Wedding
1969
λάδι
42 x 55 εκ.

14
Wassermelonen und Baumwolle
1971
Καρπούζια καί μπαμπάκι
λάδι
49 x 50 εκ.

Minna Ennulat

Γεννήθηκε στο Baltschdorf
(ανατολική Πρωσία)
τό 1901
Ζει στο Hadamar

Οι γονείς μου ήταν γεωργοί και βοηθοί-
στα χωράφια, στη σοδειά, στο άρμεγ-
μα, στην κουζίνα και στη μπουγάδα
από μικρή ηλικία. Ζούσα σαν ελεύθερο
πουλάρι, έχωνα παντού τη μύτη μου,
πάντα ζωηρή και πάντα έτοιμη να κάνω
σκανταλιές και κάθε είδους ανοησίες.
Στο Dombronken έμαθα να διευθύνω τό
άγροτικό νοικοκυριό και να κρατώ την
κουζίνα. Ύστερα, από τη μία μέρα στην
άλλη έρωτεύτηκα και μετά έξη μήνες
παντρεύτηκα. Τό 1945 μάς υποχρέωσαν
να εγκαταλείψουμε την πατρίδα μας,
αφήνοντας εκεί όλα μας τα έπιπλα και
τά πράγματα. Μ'ένα άμάξι περάσαμε
κρυφά πάνω από τό παγωμένο θαλασσινό
πέραςμα του Haff και φτάσαμε στη Δύση
μία νύχτα μέ όμίχλη: Στο Χόλσταϊν κι
από κει στην Έσση. Δουλέψαμε, ιδρώ-
σαμε αίμα για να δημιουργήσουμε τ'άπα-
ραίτητα, αλλά πάντα τά λεφτά μας ήταν
πολύ λιγοστά και γι'αυτό κατασκευάζα-
με μόνοι μας πολλά πράγματα. Έγώ
έρραβα, κεντούσα, ύφαινα κι έφτιαξα
μόνη μου ένα άμπαζούρ. Ήταν όμως
πολύ μελαγχολικό, ώστε αναγκάστηκα
να τό ζωγραφίσω μέ μπογιές πού ζήτησα
από τό γιό μου. Αυτή ή δουλειά μέ δια-
σκέδασε πολύ και άρχισα να ζωγραφίζω
μέ τόν άρχαίο τρόπο: τό πατρικό σπίτι,
τήν έκκλησία και τόν πύργο του χωριού
μας, κάτω στη χώρα, τίς άλκεις (μεγάλα
ελάφια), τά άλογα και τά πουλιά όλων
τών ειδών. Ζωγράφισα πίνακες για τό

σπίτι, για τά παιδιά και τά έγγόνια μου.
Εύχομαι μονάχα να μ'έχει ό Θεός γερή
για πολλά άκόμα χρόνια για να μπορώ να
ζώ μέ τούς δικούς μου και να ζωγραφίσω
κι άλλο.

15
Loreley
1973
Έ Η Λορελάυ
βερνίκι σε πρεσσαριστό χαρτόνι
71 x 87 εκ.

16
Kirche in Rogahlen
1973
Έ Εκκλησία στο Ρογκάαλεν
βερνίκι σε πρεσσαριστό χαρτόνι
70 x 61 εκ.

17
Schloß Beynuehen
1973
Πύργος Μπεϋνούμεν
ζωγραφική μέ βερνίκι σε χαρτόνι
68,5 x 81,5 εκ.

Silvia Garde

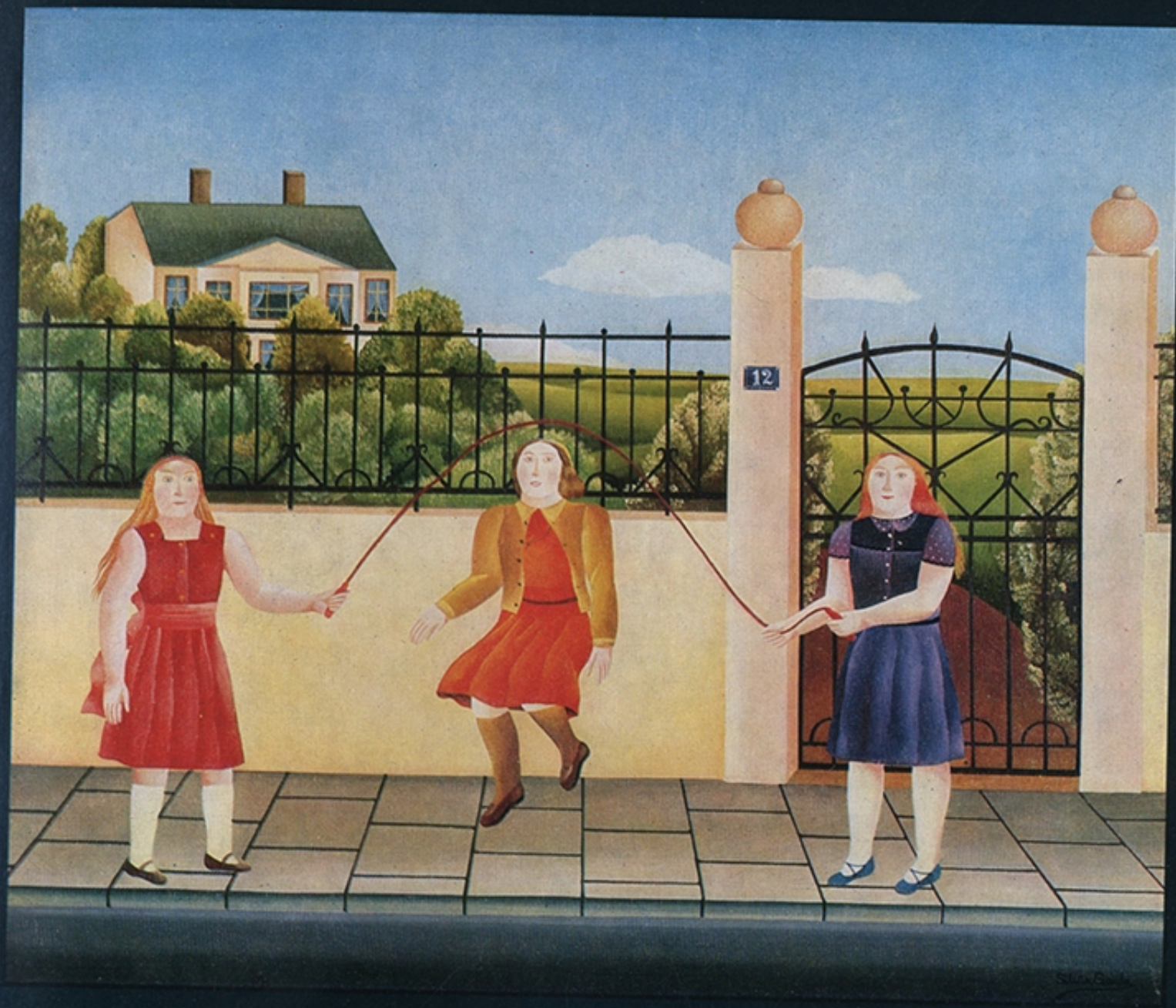
Γεννήθηκε στο
Bad Godesberg τό 1943
Ζει στο Lohmar

Στήν πραγματικότητα, πάντα ζωγράφιζα. 'Η ιδέα της ζωγραφικής με λάδι πάνω σέ ύφασμα μου ήρθε, βλέποντας τά ύλικά ζωγραφικής του άντρα μου (είναι κι αυτός ζωγράφος) πού κείτονταν στο πάτωμα. Αυτό συνέβη τό 1965. Δέν ακολουύθησα καμιά όρισμένη κατεύθυνση στο στύλ. 'Αντίθετα από τόν άντρα μου πού έκανε άφηρημένη ζωγραφική, έμένα μ'ένδιέφερε νά παρουσιάζω τά πράγματα μέ ρεαλιστικό τρόπο, όπως ήθελα έγώ.

Μέσα στους πίνακές μου περιγράφω συχνά τό μέρος όπου εργάζομαι, δηλαδή τό σταύλο, αλλά μονάχα τίς ώραιες στιγμές πού μ'άρέσει νά θυμάμαι. Ζωγραφίζω όμως κι άλλα πράγματα: ανθρώπους, γάτες, σκύλους καί σπίτια όπου θάθελα νά κατοικώ. Νομίζω πώς ποτέ δέν θά ζωγράφιζα κηδείες, ούτε τόν πόλεμο, ούτε ψόφια ζωά. Για μένα δέν υπάρχει τίποτα ωραιότερο από τή ζωγραφική.

18
3 Mädchen beim Seilspringen
Τρία κορίτσια μέ τό σκοινάκι
λάδι
50 x 60 εκ.

Γεννήθηκε στο Herten τό 1903
Πέθανε στο Herten τό 1972

Μου είναι δύσκολο νά αναπαραστήσω
τούς λόγους γιά τούς όποιους ζωγραφί-
ζω καί γιατί κάνω αύτού του είδους πί-
νακες. Μέσα από δουλειά πού κράτησε
χρόνια καί μετά από διάφορα άποτυχη-
μένα ξεκινήματα, κατέγραψα όλα όσα
μέσα στή ροή του χρόνου μου φαίνονταν
ένδιαφέροντα. Άργότερα μου ήρθε ή
ιδέα νά εικονογραφήσω μόνος μου τά
βιβλία μου. Έπειδή αύτό μ'εύχαριστού-
σε, ζωγράφισα μικρούς πίνακες μέ λου-
λούδια καί τοπία. Καί στό τέλος τίς νυχ-
τερινές μου ιστορίες: τό βράδυ, λίγο
πρίν ν'άποκοιμηθεϊ κανείς, υπάρχει μιά
στιγμή όπου ή πραγματικότητα του
γνωστού μας κόσμου παρουσιάζεται
άμφισβητήσιμη. Τό δωμάτιό μας λοιπόν
γεμίζει σχήματα μέ μορφή ανθρώπου,
γιά τά όποια όπως φαίνεται δέν ισχύουν
τά μέτρα του δικού μας κόσμου.

Διαπερνούν τούς τοίχους καί τίς κλει-
στές πόρτες. Φυσικά τό φαινόμενο αύτό
δέν μπορεί ν'άποδειχτεί, γιάτί από τή
στιγμή πού μπαίνει στή μέση ή λογική,
όλα σβήνουν. Τά νυχτερινά αύτά όρά-
ματα είναι κάτι τό τελείως διαφορετικό
άπό τά συνηθισμένα όνειρα. Τά βλέπω
μπροστά μου σάν σχεδόν σίγουρη εικό-
να μέ μουντά χρώματα, μέσα στά όποια
ξεχωρίζει ένα όποιοδήποτε χρώμα. Όλο
μαζί έξαφανίζεται μέσα σέ πολύ μικρό
διάστημα. Μέσα σ'αύτές τίς όνειρικές
εικόνες φανερώνεται μπροστά μου ό
τελειωμένος πίνακας. Δέν έχω τίποτ'
άλλο νά κάνω, παρά νά τόν ζωγραφίσω.
Πάνω στό μουσαμά φτιάνω ένα σκίτσο.
Δέν χρειάζεται νά καθορίσω εγώ τή
συνέχεια. Τό ύποσυνείδητό μου λέει
ναί ή όχι σ'αυτό πού κάνω στή συνέχεια.
Είναι τόσο άλύπητο, ώστε ύπαγορεύει
κατευθείαν αύτό πού πρέπει ή δέν πρέ-
πει νά κάνω. Λένε ότι ζωγραφίζω πίνακες
φόβου. Όπωςόδήποτε, αύτές οι όνειρι-
κές εικόνες προξενούν συχνά φόβο,
μπορεί όμως καί νά σέ κάνουν
εύτυχισμένο. Είναι ή άρνητική εικόνα
τών όσων βλέπουμε σέ κατάσταση
έγρηγορης. Η πλειοψηφία των ανθρώ-
πων άπωθει τίς νυχτερινές αύτές ιστο-
ρίες, γιάτί φοβάται. Είναι άραγε λοιπόν
φόβος τό νά βρώ κουράγιο νά τίς
άντιμετωπίσω καταπρόσωπο; Νομίζω
πώς ή εμφάνισή τους τρέφεται από
πηγές πού ξεπηδούν από τό ύποσου-

νείδητο. Ίσως πάλι τό ύποσυνείδητο
νά είναι γενικά σημείο έκκίνησης κάθε
τέχνης.

- 19
Die Brücke
1965
Ή γέφυρα
λάδι
60 x 45 εκ.
- 20
Illusion
1971
Ψευδαίσθηση
λάδι
80 x 60 εκ.
- 21
Endstation
1972
Τέρμα
λάδι
64 x 79 εκ.

Γεννήθηκε στο Altenfelde (Ανατ. Πρωσσία) το 1924. Ζει στο Karlshausen/Eifel. Το 1928 η οικογένειά του Γκράμς ήρθε να ζήσει στο Κάμεν της Βεστφαλίας. Αφού τέλειωσε το σχολείο, ο Γκράμς δούλεψε άνθρακορύχος μέχρι το 1948, όπου έπεσε θύμα βαρειού εργατικού ατυχήματος. Συνέχισε στο επάγγελμα του μετατζή και μετά από δεύτερο εργατικό ατύχημα βγήκε ανίκανος εργασίας το 1964. Ο γιατρός του σύστησε το 1966 να πάει στην Αϊφελ, όπου υπάρχουν πλούσια δάση.

Το 1966 ο Γκράμς μετακόμισε με τη μεγάλη του οικογένεια — έχει 10 παιδιά — σ' ένα παλιό σιδεράδικο στο Καρλσχαούζεν. Για καλύτερη μόνωση των τοίχων από υγρασία του σύστησαν να περάσει τους τοίχους μ' ένα στρώμα συνθετικό βερνίκι. Σήμερα πιά δεν μπορεί να εξηγήσει πώς του ήρθε η ιδέα να μη βάψει απλώς τα ντουβάρια, αλλά να τα ζωγραφίσει από τη βάση μέχρι την κορυφή με φανταστικά τοπία, λουλούδια, καράβια, σπίτια και μορφές. Τό σπίτι σήμερα είναι ένα μοναδικό αξιοθέατο. Λίγο-λίγο ζωγράφιζε και τους έσωτερικούς χώρους του σπιτιού με τον ίδιο τρόπο. Κάνοντας αυτή τη δουλειά ο Γκράμς διαπίστωσε πόση χαρά του

προκαλούσε η ζωγραφική, πόσο τον ανακούφιζε από τους συνεχείς πόνους που προέρχονταν από το ατύχημά του και πώς έδωσε νέο περιεχόμενο στη ζωή του. Σήμερα ζωγραφίζει μέχρι και 10 ώρες και οι πίνακές του είναι συχνά μεγάλου μεγέθους. Ζωγραφίζει όχι μόνο την μπροστινή μεριά, αλλά κι από πίσω.

«Θα πρέπει να έχεις δουλέψει άνθρακορύχος για να μάθεις τί σημαίνει ζωή. Ώρες ολάκερες κάτω από τη γη, κι όταν ξαναβγαίνεις έξω ανακαλύπτεις ξανά τον κόσμο, κάθε μέρα», λέει ο Γκράμς, θυμούμενος την εποχή που δούλεψε στο Ρούρ άνθρακορύχος. Στους σημερινούς του περιπάτους στα δάση από το Καρλσχαούζεν αντλεί δύναμη και νέες ιδέες για τη ζωγραφική του. Τα έργα του όμως δεν είναι νατουραλιστικές παρατηρήσεις της φύσης, αλλά φανταστικά τοπία και κήποι με όργιωδη βλάστηση, όπου ζούν ντόπια και εξωτικά ζώα πλάι-πλάι όπως στον Παράδεισο, που παίζοντας μαζί, σμίγουν σε χορούς που μοιάζουν λατρευτικοί, ή παραμονεύουν και απειλούν τό ένα τό άλλο. Είναι άγνωστα, μυστηριώδη ζώα που τα δημιουργεί με τρόπο μαγικό, βουτηγμένα στο φως των συνθετικών χρωμάτων που προτιμά, είναι κόσμοι που καμιά φορά εκπλήσσουν, γοητεύουν και μπερδεύουν λίγο τον παρατηρητή με την παράξενη μορφή τους.

22
Trauminsel
1970
Τό νησί των όνειρων
λάδι
74,5 x 150 εκ.

23
Blumenkorso der Tiere
1970
Ανθοδρομίες των ζώων
λάδι
65,2 x 84,3 εκ.

24
Tisch und 3 Wasen
Τραπέζι και 3 βάζα
ζωγραφισμένο αντικείμενο

recto

verso

Γεννήθηκε στην Κολωνία τό 1921
Ζει στο Έσσεν

Τό επάγγελμά του είναι γιατρός. Μέχρι πρίν από λίγο καιρό έκανε έντατική άθλητική προπόνηση (μπόξ, κωπηλασία, ύποβρύχιο κολύμπι, ξιφομαχία κλπ.). Σάν πίο ήσυχες έξεωεπαγγελματικές άσχολίες έχει τήν έκμάθηση τής ρώσικης γλώσσας και τήν άπασχόληση μέ τήν προΐστορία. Έδω και άρκετά χρόνια ταξειδεύει σέ μακρινές περιοχές τής Σαχάρας, άναζητώντας προΐστορικά και παλαιοντολογικά εύρήματα. Έκει μοιράζεται τή ζωή τών νομάδων και ξεκουράζεται από τό άγχος τής μεγαλούπολης και του επαγγέλματος.

Ζωγράφος έγινε από σύμπτωση. Ό γιός του ήθελε νά ζωγραφίσει γιά τό σχολείο μιά πσιόνα ιδωμένη από τά πάνω, και φώναξε τόν πατέρα του νά τόν βοηθήσει. Έκείνος πολύ σύντομα άνακάλυψε ότι ή ζωγραφική τόν εύχαριστεί πολύ. Η έπιτυχία τής πρώτης του αύτης εικόνας στήν οίκογένεια και στους φίλους του έδωσε τό θάρρος νά συνεχίσει. Χαρακτηρίζει τή ζωγραφική σάν «χόμπι τών γερατειών», σάν έξισορρόπηση γιά τήν επαγγελματική ζωή.

«Έπί πολύν καιρό ζωγράφιζα μέ τό χαρακτηριστικό στύλ τών ναΐφ, εύθυμα νοσταλγικά θέματα, μέχρι πού εύτυχώς ό καθηγητής Grochowiak μου σύστησε ν'άναζητήσω τά θέματα μου στόν περίγυρό μου. Ξεκινώντας λοιπόν από τήν αύλή όπου βλέπουν τά παράθυρα του ίατρείου μου, μέ παλιούς τοίχους από κόκκινο τουβλο, κατέληξα στίς άπλές σκηνές μέ αύλές και δρόμους ιδιαίτερα στήν περιοχή του Ρούρ, πού μαζί μέ τή γυναίκα μου όργώσαμε από τή μίαν άκρη στήν άλλη. Ρίχτηκα, δηλαδή, στίς λεγόμενες «σιωπηλές γωνιές του Ρούρ», χωρίς όμως σώνει και καλά νά βάζω κι από έναν πύργο άνθρακορυχείου γιά σήμα κατατεθέν! Πάντοτε μέ γοητεύουν οι άνοιχτές πόρτες στίς αύλές όπου και σήμερα ακόμα βρίσκονται όσα μικρά έργαστήρια άπόμειναν (σιδεράδες, μαραγκοί κλπ.) και πού τά όνομάζω «μικροπακάλικα τής βιομηχανικής έποχής». Σήμερα, μετά τήν έξυγίανση τών πόλεων και τήν οικοδόμηση μοντέρνων κτιρίων, μόνο στήν περιφέρεια τών πόλεων του Ρούρ βλέπεις τέτοια έργαστήρια. Στά έργα μου δέν κάνω άρνητική κριτική, αλλά άναζητώ κάτι τό ξεχωριστό, προσωπικό, πού έχουν αύτές οι αύλές. Μ'άρέσει νά ζωγραφίζω κι άλλες σιωπηλές γωνιές τής περιοχής: παζάρια και μπορντέλα. (Αυτό βέβαια νά μή τό πάρετε γιά αυτοβιογραφικό στοιχείο!) Δουλεύω, λόγω επαγγέλματος, τή νύχτα

όταν ύπάρχει στο σπίτι ήσυχία. Και φυσικά τά Σαββατοκύριακα. Δέν είμαι δηλαδή «κυριακάτικος ζωγράφος», αλλά μάλλον έγινε «ζωγράφος και τής Κυριακής».

25
Winter im Revier
Χειμώνας στήν περιοχή τών όρυχείων
Έκρυλλικό/τέμπερα σέ χαρτόνι
60 x 70 εκ.

26
Treibeis
Έπιπλέον πάγος
Έκρυλλικό/τέμπερα σέ χαρτόνι
30 x 40 εκ.

27
Eingeschneit
Κλεισμένοι στο χιόνι
Έκρυλλικό/τέμπερα σέ χαρτόνι
36 x 60 εκ.

Karl Hertmann

Γεννήθηκε στο Recklinghausen
τό 1918

Ζει στο Recklinghausen

Μέχρι τό 1956 εργάστηκε σάν άνθρα-
κορύχος. Όταν πήρε άναπηρική σύν-
ταξη άφιερώθηκε μέ πάθος στην
κηπουρική, τή μελισσοκομία και τή
ζωγραφική.

Πώς κατάληξα στη ζωγραφική; Τό 1950
έκανα τίς διακοπές μου και είδα ένα
ζωγράφο νά ζωγραφίζει στο ύπαιθρο.
Μου έκανε μεγάλη έντύπωση. Όταν
γύρισα σπίτι μου, αγόρασα μερικά πι-
νέλα, λαδομπογιές και μουσαμά και
προσπάθησα νά κάνω κάτι. Τό πέτυχα.
Συνέχισα νά δουλεύω κι έτσι έγινε τό
χόμπυ μου. Τό φθινόπωρο, όταν αρχί-
ζουν οί κρύες και ύγρές μέρες και δέν
μπορώ πιά νά δουλέψω στον κήπο,
και όταν οί μέλισσές μου έχουν πιά
κάνει τίς προμήθειές τους για τό χειμώ-
να, αρχίζει ή εποχή τής ζωγραφικής.
Πάντα δουλεύω ένα πίνακα πολύν καιρό.
Τά θέματά μου συχνά είναι ζήτημα
σύμπτωσης: ένα συμβάν από ταξίδι ή
άπό περιπάτους, ή οίκογένειά μου, οί
μέλισσές μου και τά λουλούδια στον
κήπο μου.

Οί συνάδελφοί μου άπό τό άνθρακορυ-
χείο συχνά μέ ρωτούν, γιατί δέν φτιάνω
σκηνές άπό τή δουλειά. Δούλεψα στά
κάρβουνα 32 χρόνια, κι όταν κάποιος
έχει νιώσει στο πετσί του πόσο σκληρά
βγαίνει τό ψωμί για τούς άνθρακορύ-
χους, δέν μπορεί νά φτιάξει καλό
πίνακα.

Γιά μένα οί πίνακές μου πρέπει νάναι
ξεκούραση. Δέν θέλω νά ζωγραφίζω
τίποτα πού δέν είναι ωραίο και καλό.

28

Beim Ausziehen
Γυναίκα πού γδύνεται
λάδι
60 x 50 εκ.

29

Schleuse
Ύδροφράχτης
λάδι
50 x 60 εκ

30

Zirkus
Τσίρκο
λάδι
59 x 70 εκ.

Γεννήθηκε στο Ντόρτμουντ το 1925
Ζει στο Ντόρτμουντ

Από την εποχή του σχολείου ζωγράφιζα κιόλας. Την πρώτη έλαιογραφία την έφτιαξα το 1957, όταν πήρα ένα διαμέρισμα. Ήθελα όπωςσδήποτε να αποκτήσω ένα πίνακα. Βέβαια δεν ήμουν σέ θέση να πληρώσω τους πίνακες που μ'άρεσαν, γιατί στοίχιζαν τό λιγότερο ένα μηνιαίο μισθό και πολλές φορές πιά πολλά. Έτσι λοιπόν αποφάσισα να φτιάξω μόνος μου. Η πρώτη προσπάθεια: αντιγράφοντας μία κάρτ-ποστάλ. Δεν μ'άρεσε και τόν έκανα δώρο σέ κάποιον. Δεύτερη προσπάθεια: ένας δρομάκος μέσα στο δάσος, που τόν ζωγράφισα στο ύπαιθρο. Αυτός μου άρεσε. Από τότε δεν ξανάκανα αντιγραφές. Πάντα έχω μαζί μου ένα μπλόκ σκίτσων και σημειώνω ό,τι μου άρεσει.

Σήμερα φτιάχνω τους πίνακές μου χωρίς νάχω κάνει από πρίν σκίτσο. Ποτέ δεν καθορίζω κανένα θέμα. Θέματά μου είναι τά γεγονότα που έζησα και που δεν θέλω να ξεχάσω, ή που άπασχολούν πολύ τή σκέψη μου. Άκόμα συμβαίνει ν'άφήνω στή μέση έναν άρχινισμένο πίνακα για να φτιάξω άμέσως κάτι άλλο που μέ άπασχολεί πολύ. Είναι σά να μέ ύποχρεώνει κάτι να τό καταγράψω σ'ένα βιβλίο ή να τό σημειώσω μέσα στο «έσωτερικό ήμερολόγιό» μου.

Από επαγγελματική άποψη εργάστηκα στίς μεταλλικές κατασκευές σάν μηχανικός, ύστερα στά όρυχεια και τώρα είμαι συντηρητής μηχανών. Πάντα έλεγα ότι ποτέ δεν θάφτιαχνα πίνακα μέ θέμα άπ'τή δουλειά μου, γιατί κάνοντας τό βράδυ ντούς δεν καθαρίζομαι μονάχα από τή βρώμα αλλά κι από τίς σκέψεις που έχουν σχέση μέ τή δουλειά. Σ'αυτό τό ζήτημα ύπηρεα άσυνεπής: Τήν Πεντηκοστή του 1972 είχαμε να επιδιορθώσουμε μία μηχανή στήν επιχείρησή μας. Είχα μπροστά μου 8 ώρες για τή χοντρή δουλειά. Τήν ήμέρα αυτή μέ κατέλαβε μία ιδέα: «Θεέ μου», είπα, έχει χρώμα εκεί κάτω! Γίνεται θαύματος πίνακας!» Όταν γύρισα σπίτι μου, πήρα ένα μουσαμά κι έπιασα να ζωγραφίσω. Τό χρώμα κι ή συγκίνηση σ'έναν πίνακα μου φέρνουν χαρούμενο κέφι. Αυτός είναι ό λόγος

που ίσως ποτέ δεν θάφτιαχνα πίνακα που να δημιουργεί μελαγχολική άτμόσφαιρα.

31
Treffpunkt Bahnhof
1973
Τόπος συνάντησης:
σιδηροδρομικός σταθμός
λάδι
50 x 70 εκ.

32
Der 1. Mai
1973
πρωτομαγιά
λάδι
60 x 100 εκ.

33
Prozession
1973
Λιτανεία
λάδι
60 x 80 εκ.

Maria Kloss

Γεννήθηκε στο Ronsberg
της Τσεχοσλοβακίας
τό 1940

Ζει στο Schnellhöfle
κοντά στο Lorch

Η Μαρία Κλός ήταν εργάτρια σε
εργοστάσιο από τό 1964 μέχρι τό 1953,
όπου παντρεύτηκε.

Ο άντρας μου είναι χαράκτης και
ζωγράφος. Μιά μέρα που έλειπε στο
γήπεδο αισθάνθηκα τή διάθεση νά
ζωγραφίσω. Μπροστά μου βρίσκονταν
λαδομπογιές και πινέλα, και σκέπασα
ένα δικό του έργο, ζωγραφίζοντας μιάν
εικόνα από τό ταξείδι μας στην Πορτο-
γαλία. Ο άντρας μου μέ παρακίνησε νά
συνεχίσω. Ο άντρας μου κι οί φίλοι μας
χαίρονται όταν βλέπουν τή δουλειά
μου, αλλά εγώ χαίρομαι περισσότερο
άπ' όλους.

Πρώτα σχεδιάζω λεπτομερώς τήν εικόνα
πάνω στο μουσαμά και μόνο όταν
τελειώσει αυτό, παίρνω τά πινέλα και
τίς μπογιές στο χέρι. Τά θέματά μου
τά βρίσκω στο περιβάλλον μου: τό σπίτι,
τό κτήμα, αλλά και φωτογραφίες από
έφημερίδες και εικόνες από τήν
τηλεόραση. Ζωγραφίζω ανθρώπους, ζώα
και τοπία.

34
Katzen
1973
Γάτες
λάδι
49 x 65 εκ.

Γεννήθηκε στο Kolbermoor,
κοντά στο Rosenheim
τό 1941
Ζει στο Rosenheim

Είχα ευτυχισμένη και χαρούμενη παιδικία ηλικία. Μετά τό σχολείο γράφτηκα σέ σχολή νηπιαγωγών καί μετά ἐργάστηκα σέ μία λέσχη ἀπασχολήσεως κατά τόν ἐλεύθερο χρόνο. Τό 1963 ἔπαθα φλεγμονή τῶν φωνητικῶν χορδῶν καί ἀναγκάστηκα νά μὴ μιλῶ ἐπὶ 6 ἐβδομάδες: τότε ἄρχισα νά ζωγραφίζω. Κανένας ἀνθρώπος, κανένα πρότυπο δέν μέ παρακίνησε σ'αὐτό. Προσευχήθηκα καί ἤμουν βέβαιη πὼς πρέπει νά ζωγραφίσω. "Ὅταν δέν ζωγραφίζω εἶμαι ἀνήσυχη. Δέν μπορῶ νά σταματήσω πάνω ἀπὸ 3 μέρες, ἀλλοιῶς χάνω τὴν ψυχική μου ἡρεμία.

Βέβαια, ὑπάρχουν θέματα: καμμιά φορά ζωγραφίζω κλόουν, γιατί ἡ ἀγνότητά πού ὑπάρχει στὸν Ἰησοῦ Χριστό εἶναι πολὺ κοντά μου. Κατὰ τ' ἄλλα ζωγραφίζω βοσκούς, φεγγαρόφωτα, ὄνειρα καί βαυαρέζικα τοπία. Δέν ζωγραφίζω τὴ Βαυαρία σέ ὅλες τῆς τίς λεπτομέρειες καί τὰ ἔθιμά της γιὰ χάρη τῶν ἐθίμων. Τὰ βαυαρέζικα ἔθιμα γιὰ μένα εἶναι μονάχα μέσο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ μου. Θέλω νά ζωγραφίζω τὴ χαρά. Ξέρω πολὺ καλά ὅτι ὁ κόσμος δέν εἶναι τόσο «τέλειος» ὅπως τὸν παριστάνω. Δέν τὸν ζωγραφίζω ὅπως πραγματικά εἶναι, ἀλλὰ ὅπως θὰ μπορούσε νά εἶναι. Θὰ μπορούσε νὰναι χαρούμενος κι εὐτυχισμένος, ἂν ὑπῆρχε ἀνάμεσά μας ἀκόμα ἡ ἀγάπη. Διαθέτω πολὺ λίγα ὕλικά πράγματα καί χρήματα γιατί ἀφήνομαι

τελείως στὸ Θεό. Ἐξαιτίας τοῦ ζωγραφίζω, μόνο γι'αὐτόν. Τό ξέρει. Καί δέν μ'ἐγκαταλείπει. Ζωγραφίζω γιὰ νά σκορπίσω γύρω μου τὴ χαρά πού νιώθω. Γιατί ξέρω, ὅτι ὁ θεός ὑπάρχει καί μᾶς ἀγαπᾷ. Αὐτὴ τὴ χαρά τὴ ζωγραφίζω ὅσο καλύτερα μπορῶ. Γιατί οἱ ἀνθρώποι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ χαρά.

35
In der Küche
Στὴν κουζίνα
λάδι
60 x 63 ἐκ.

36
Kleiner Erntedank
Μικρὴ γιορτὴ Εὐχαριστηρίων
γιὰ τὴ σοδειά
λάδι
60 x 63 ἐκ.

37
Fahnenzug
Σημαιοφορία
λάδι
48 x 70 ἐκ.

38
Sommerhochzeit
Καλοκαιριάτικος γάμος
λάδι
60 x 63 ἐκ.

Γεννήθηκε στο Oberammergau
τό 1935

Ζει στο Oberammergau

Πρίν από τό γάμο της, ή Lisa Kreitmeir
ήταν ράφτρα κοστούμιών θεάτρου καί
μέχρι σήμερα έμεινε πιστή στό θέατρο,
παίρνοντας μέρος σέ μιά έρασιτεχ-
νική ομάδα.

“Αρχισα νά ζωγραφίζω γύρω στά 1960,
στήν άρχή μόνο άκουαρέλλες καί βέβαια
δέν ήταν τίποτα τό ιδιαίτερο. Τό 1965
όργανώσαμε μιά έκθεση έρασιτεχνών
καλλιτεχνών στό σπίτι μου. Τήν όνομά-
σαμε «Χειμερινό Σαλόν 1965». Σ' αυτή,
γιά γούστο, πήρανε μέρος καί διάφοροι
πού δέν είχαν καμμιά σχέση μέ τήν
τέχνη. Τήν περίοδο αυτή άρχισα νά
ζωγραφίζω μέ λάδι. “Ολοι μου οί φίλοι
άναφώνησαν: «Μά είσαι ναίφ!» Αυτό
μού έδωσε θάρρος καί διαπίστωσα ότι
μού προξενεί μεγάλη εύχαρίστηση νά
χρησιμοποιώ σταθερά χρώματα.
Πρίν παντρευτώ, ήμουν ράφτρα θεατρι-
κών κοστούμιών. Αυτό μου άρεσε πολύ,
γιατί έφτιαχνα κοστούμια από τή φαντα-
σία μου. Τήν παιδική μου ήλικία τήν πέ-
ρασα στό άγρόκτημα καί νομίζω ότι είναι
ή αίτία πού ζωγραφίζω πολλά άγροτικά
θέματα, γιατί γνωρίζω καλά καί αγαπώ
τόν κόσμο αυτό. “Ο πατέρας κι ό παπ-
πούς μου ήταν κυνηγοί καί ξυλογλύπτες
κι ό άντρας μου κατάγεται από άγροτική
οικογένεια. “Ολ' αυτά λοιπόν μου είναι
πολύ οικεία. Οί άλλοι μου πίνακες
άπεικονίζουν άναμνήσεις από
ταξείδια, ιδιαίτερα στή Γαλλία καί τήν
Άγγλία, αλλά διαπιστώνω ότι, σέ τελική
ανάλυση, όλοι αυτοί οί πίνακες είναι
λιγάκι βαυαρέζικοι! Πρέπει νά προσθέσω
ότι ποτέ δέν σχεδιάζω κάτι, αλλά τό
βλέπω στό σύνολό του καί τό ζωγρα-
φίζω άμέσως μετά στό σπίτι. Μερικές

φορές πάλι ζωγραφίζω κάτι πού βρίσκε-
ται άρκετά χρόνια πίσω, αλλά μου είχε
κάνει βαθειά έντύπωση.

39

Wettkampf zwischen 10 Bauern
und einem Pferd

Άγώνας μεταξύ 10 άγροτών κι ενός
άλόγου
λάδι σέ πρεσσαριστό χαρτόνι
36 x 59 εκ.

40

Bergkirchweih
Πανηγύρι στό ξωκλήσι
λάδι
40 x 50 εκ.

41

Kuh-Föhn
Άγελάδες στή ζέστη
λάδι
50 x 67 εκ.

42

Pferdestall
Σταύλος άλόγων
1973
λάδι
28 x 43,5 εκ.

Γεννήθηκε στη Ρίγα τό 1924

Ζει στο Flensburg

Η Maja Kunert έχει σπουδάσει ήθοποιός και έπαιξε σέ διάφορα θέατρα επί πολλά χρόνια. Μετά έγινε δημοσιογράφος επί 20 χρόνια και έργαζόταν στην ταξιδιωτική σύνταξη διαφόρων ραδιοφωνικών οργανισμών.

Έπί 20 χρόνια ήμουν ελεύθερη συντάκτρια γιά ταξιδιωτικά θέματα του Ραδιοσταθμού της Βόρειας Γερμανίας στο Άμβουργο και σέ άλλους γερμανικούς σταθμούς και στο έξωτερικό. Μέσα στα ταξιδιωτικά μου σημειώματα υπάρχουν πολλά μικρά σχέδια πού εικονογραφούν τά κείμενά μου: μινιάρδες και λαπωνικά αντίσκηνα, κάκτοι και τροπικά δέντρα, διάφοροι τύποι καραβιών, λαϊκά κοστούμια, ζώα του τσίρκου κ.ά. Τό 1970 έπαθα δύο άτυχήματα πού πείραξαν ιδιαίτερα τό δεξί μου χέρι. Δέν μπορούσα πιά νά γράφω ώρες όλόκληρες, και γιά νά περάσει ή ώρα άρχισα νά ζωγραφίζω ένα μικρό πίνακα μέ χειμερινό τοπίο, όπως πάντοτε επιθυμούσα νά έχω. Έπί πολλούς μήνες συνέχισα νά ζωγραφίζω, χωρίς κανέναν από τούς φίλους μου νά τό υποψιαστεί. Η περίοδος αυτή της μουσικής, κρυφής ζωγραφικής υπήρξε ωραία. Ήταν σαν νάχα μία κρυφή, άνομολόγητη αγάπη, πού δέν τολμούσα ούτε και τ'όνομά της νά προφέρω. Από τότε ό κόσμος γιά μένα αποτελούνταν πιά από αντικείμενα πού θά μπορούσα νά ζωγραφίσω κι από άλλα, πού άρνιόνταν επίμονα νά γίνουν κτήμα μου μέ τό νά τά ζωγραφίσω. Καμμία φορά πιστεύω πώς έχω βρεί ένα είδος κλειδιού πού μου επιτρέπει νά καταλαβαίνω καλύτερα τή ζωγραφική μου. Λειτουργεί ως εξής: αυτό πού

μ'άρέσει, τό ζωγραφίζω μεγάλο, κι αυτό πού μου φαίνεται λιγότερο ενδιαφέρον τό ζωγραφίζω μικρό. "Ό,τι δέν μπορώ νά ζωγραφίσω, τό αφήνω κατά μέρος. Από τή ζωγραφική μου δέν βγάζω καμμία φιλοσοφία ούτε σύλληψη περί κόσμου. Μούρχεται μία εικόνα στο μυαλό, κάθονται άμέσως στο τραπέζι και τή ζωγραφίζω. Μπορεί νάχω έμπνευστεί από μία σκηνή στο δρόμο, μία χειμωνιάτικη μέρα πού τρίζει άπ'τόν πάγο ή ένα ενδιαφέρον πρόσωπο. Ζωγραφίζω, γιατί αυτό μου δίνει χαρά και γιατί αισθάνομαι ευτυχισμένη όταν ζωγραφίζω.

43

Ein bedeutungsvolles Gespräch vor einem Haus mit Storchennest 1973

Μιά σημαντική συνομιλία μπροστά σ'ένα σπίτι μέ φωλιά πελαργών λάδι 24,5 x 30 εκ.

44

Auf dem zugefrorenen Fluß 1973

Πάνω στον παγωμένο ποταμό λάδι 30 x 40 εκ

Γεννήθηκε στο Wuppertal-Elberfeld
Ζει στο Κάσσελ

Η Rosemarie Landsiedel-Eicken είναι
καθηγήτρια της μουσικής και παραδίδει
μαθήματα φλογέρας και πιάνου.

Από τότε που πήγαινα στο σχολείο, ή
ζωγραφική ήταν ένα από τ' αγαπημένα
μου μαθήματα. Όταν τέλειωσα τις
σπουδές μου — είμαι καθηγήτρια της
μουσικής — αισθάνθηκα μεγάλη
εύχαριστηση να ζωγραφίσω ξανά. Παρα-
κολούθησα μαθήματα του Λαϊκού Πανε-
πιστημίου: μπατίκ, άκουαρέλλα, ζωγρα-
φική. Κατά τη διάρκεια των διακοπών
του 1970, που τις πέρασα με τον άντρα
μου, ξεκινήσαμε μαζί, εγκατασταθήκαμε
μέσα σ' ένα λιβάδι και ζωγραφίσαμε ένα
αγρόκτημα. Ο άντρας μου τό ζωγρά-
φισε με τό δικό του τρόπο, άφηρημένο,
χρωματιστό, και τά παιδιά που μάς παρα-
κολουθούσαν, βρήκαν τό δικό μου πίνα-
κα πολύ πιό ώραϊο. Έκανα μεγάλη προσ-
πάθεια να παρουσιάσω τό αγρόκτημα
όσο τό δυνατό πιστότερα. Ο άντρας
μου ένθουσιάστηκε τόσο, που άμέσως
έτρεξε ν' αγοράσει μουσαμά, χρώματα
και πινέλα, και μου ζήτησε να ζωγρα-
φίσω τό κτήμα με λαδομπογιά. Έτσι
έφτιαξα τήν πρώτη μου έλαιογραφία.
Κι έπειδή είχα μεγαλώσει στήν όρεινή
περιοχή Bergisches Land της Βεστφαλίας
και γνωρίζω καλά και τό Sauerland,
άποφάσισα να ζωγραφίσω πολλά χωριά
της περιοχής. Τά σπίτια Fachwerk με τά
σκοūra τους κεραμίδια, σέ συνδυασμό
με τήν άγροτική ζωή, μου προκάλεσαν
μιάν ιδιαίτερη χαρά: καταπιάνομαι με
όλα. Άλλά ή ιδέα του να ζωγραφίσω
μιάν άγνωστή μου μεγάλη πόλη, όπως

τό Άμβούργο ή τή Βόννη, μου φέρνει
κρύον ιδρώτα.

Όταν παίζω μουσική μπροστά σέ κοινό,
μέ πιάνει πάντα ένα άπαίσιο τράκ,
πράγμα που δέν συμβαίνει όταν ζωγρα-
φίζω.

Ζωγραφίζω γιατί μου άρέσει. Κι όταν
πουλήσω κάποιον πίνακα, νιώθω πάντα
κάποια θλίψη.

45
Bonn
1973
Βόννη
λάδι
48,5 x 63 εκ.

46
Wuppertal-Barmen
1973
λάδι
49 x 35,5 εκ.

Γεννήθηκε στο Βερολίνο τό 1921
Ζει στο Βερολίνο
Είναι ράφτρα άσπρορούχων καί έχει
μάθει τή φωτογραφική τέχνη

Πρίν από 17 χρόνια, μιά φίλη μου ζωγράφος μέ παρακάλεσε νά τής σταθώ μοντέλλο. 'Αφού άντιστάθηκα γιά λίγο καιρό, άποφάσισα νά παρουσιαστώ στήν 'Ακαδημία σάν μοντέλλο. Πρόκειται γιά δουλειά συχνά κουραστική γιά τό σώμα, γιατί τό νά κάθεται άκίνητη στήν ίδια στάση επί τρία τέταρτα τής ώρας άπαιτεί προσπάθεια άσυνείθιστη, καί από φυσική άποψη πρέπει νά υπερνικήσεις τήν κούραση, χωρίς νά νευριάζεις. 'Εχω κάνει πολλές θυσίες γιά τήν τέχνη, αλλά μέ άντάμοιψε, δίνοντάς μου τήν πείρα τής ζωγραφικής. Νά πώς έγιναν τά πράγματα: Τό 1959 πήγαμε μέ τό άντρα μου στή Γιουγκοσλαβία. Του άρέσει νά ζωγραφίζει άκουαρέλλες, κι εγώ δίπλα του δέν είχα τί νά κάνω καί βαριόμουν. Μιά μέρα μέ συμβούλεψε — δηλαδή σχεδόν μ'άνάγκασε — νά φτιάξω κι εγώ μιάν άκουαρέλλα. Μετά από τήν πρώτη αυτή δοκιμή ήμουν τόσο ένθουσιασμένη, πού δέν μπορούσα πιά νά σταματήσω. 'Από τότε ζωγραφίζω καί τό βρίσκω θαυμάσιο. Προτιμώ νά ζωγραφίζω παλιά σπίτια κι έξοχικά τοπία, καί περισσότερο άπ'όλα τό Βερολίνο, τή γενέτειρά μου, όπως ήταν παλαιότερα. Μου άρέσει έπίσης νά ζωγραφίζω τό τρόπο πού ζούν καί διασκεδάζουν οί άνθρωποι. Τά θλιβερά θέματα δέν τ'άγαπώ καθόλου: βρίσκω, πώς στόν κόσμο αυτόν υπάρχουν άρκετά λυπηρά πράγματα. 'Υπάρχουν πάλι μερικά πράγματα πού μ'άρε-

σει πάντα νά ζωγραφίζω, όπως π.χ. οί τσιγγάνοι (ίσως γιατί έχω καί λίγο τσιγγάνικο αίμα στίς φλέβες μου). 'Από τόν καιρό πού άρχισα νά ζωγραφίζω έμαθα νά παρατηρώ σωστά καί νά εκφράζω τά συναισθήματά μου, άκόμα κι άν αυτό γίνεται μέ λίγο άδέξιο τρόπο. Δέν μπορώ πιά νά φανταστώ τή ζωή μου χωρίς ζωγραφική. Είναι όρμη, σάν τήν πείνα ή τόν ύπνο.

47

Potsdamer Platz um 1920
1973

Πλατεία Πότσνταμ γύρω στά 1920
λάδι
56 x 70 εκ.

48

Zigeunerlager im Walde
1973

Κατασκήνωση τσιγγάνων στό δάσος
λάδι
59 x 73 εκ.

49

Eisläufer an der alten Mühle
1973

Παγοδρόμοι κοντά στόν παλιό μύλο
λάδι
59 x 65 εκ.

Γεννήθηκε τό 1891 στό Schönbruch
κοντά στό Bromberg
Πέθανε τό 1956 στό Βερολίνο

Στήν οικογένειά του όλοι ήταν δασοφύλακες, από πατέρα σέ γιό. Τή νεανική του ηλικία τήν πέρασε στό μέρος όπου υπηρετούσε ό πατέρας του, στήν ανατολική Πρωσσία. 18 χρονών άρχισε τή μαθητεία του κι έγινε μηχανικός σέ εργοστάσιο στό Βερολίνο. Από τό 1922 εργάστηκε στά εργοστάσια Siemens-Schuckert. Ήταν ήδη 46 χρονών, όταν από σύμπτωση μπήκε στό άτελιέ ενός ζωγράφου, όπου βρίσκονταν τή στιγμή εκείνη δύο μέλη τής ακαδημαϊκής «συντεχνίας» πού συζητούσαν γιά τήν προβληματική μιās μισοτελειωμένης έλαιογραφίας, πού ήταν τοποθετημένη πάνω σ'ένα καβαλέτο. Ό Maeder είδε τόν πίνακα αλλά δέν συνέλαβε τήν προβληματική. Του πρότειναν νά συνεχίσει αυτός. Δέν άρνήθηκε, αλλά δέν είχε ιδέα πώς γίνονται αυτά, τί χρώματα πρέπει νά χρησιμοποιηθούν. Του είπαν ότι θά τόν καθοδηγήσουν. Άρχισε λοιπόν νά ζωγραφίζει, ρωτώντας πότε-πότε, έπαιρνε τίς οδηγίες του και συνέχιζε. Σέ δύο-τρεις ώρες ό πίνακας είχε τελειώσει. Χωρίς προβληματική. Από τότε προσπάθησε νά ζωγραφίζει μέ τίς δικές του δυνάμεις, πράγμα πού του έρχεται δύσκολο: στήν ιχνογραφία στό σχολείο είχε βαθμό κάτω άπ'τή βάση. Πώς πετυχαίνει κανείς τά χρώματα πού βλέπει; Όπως π.χ. τό χρώμα του δέρματος; Αγοράζει ένα βιβλίο και μαθαίνει τήν τέχνη τής έλαιογραφίας. Ζωγραφίζει

μόνο λάδι. Στό μικρό του διαμέρισμα δέν υπάρχει άτελιέ, ούτε παράθυρο μέ βορεινή όψη. Καί τό βράδυ, όταν τελειώνει τίς δουλειές του κήπου του, έχει πέσει τό φώς. Έτσι τακτοποιείται σέ μιά σκοτεινή γωνιά, όπου στέκει τό καβαλέτο του και ζωγραφίζει στό φώς μιās κινητής ηλεκτρικής λάμπας. Ποτέ δέν ζωγραφίζει από τό φυσικό: πάντοτε άντλεί από τή φαντασία του. Γιατί ή νεανική του ηλικία ήταν τόσο γεμάτη δάση και άγρούς, λειβάδια και βάλτους, πρασιές και χωράφια. Κάνει και εικόνες πού έξωτερικά μοιάζουν. Ίσως και έσωτερικά. Αγαπά τό βάθος, τήν τέταρτη διάσταση άν θέλετε, και κεί βρίσκεται ή γνώση του. Otto August Ehlers
κυριακάτικος ζωγράφος
Βερολίνο-Ντάρμσταττ 1956

50
Waldlichtung mit Bach
1955
Πυκνό δάσος μέ ρυάκι
λάδι σέ ξύλο
100 x 65 εκ.

51
Volkspark Jungfernheide mit Wasserturm
1962
Δημόσιο πάρκο Jungfernheide
μέ πύργο ύδραγωγείου
λάδι
57,5 x 63,5 εκ.

Γεννήθηκε τό 1929 στήν Κολωνία
Ζει στήν Κολωνία
Μετά τό δημοτικό σχολείο συμπλήρωσε
μαθητεία μηχανικού. Μετά άσχολήθηκε
μέ τό μόξ καί τό έμπόριο χαλιών. Τό
1965 άρχισε νά ζωγραφίζει. Έπίσης
γράφει διηγήματα καί ποιήματα.

«Στή ζωή μου φρόντισα σάν έμπορος
πάντα νά καταφέρω καθαρός, φιλότιμος
κι ειλικρινής γιά όλων τό συμφέρον νά
μείνω. Μ'έξυπνα λόγια γυρνούσα πόρτα-
πόρτα, αινίγματα έβαζα στόν κόσμο μέ
άπάντηση έκ τών προτέρων. Λεφτά έβ-
γαζα μέ τό καντάρι αλλά δέν ήμουν δά
καί τέλειος γιατί συχνά ό δικαστικός μου-
φερνε διαμαρτυρίες. Πάντα τό γλένταγα
πού ξεγελούσα κόσμο καί σάν παλιό-
σκυλο έφευγα μέ γέλια κι ευθυμία.
Λεφτά πού σκόρπισα! ποτέ δέν τό μετά-
νιωσα. Λογιών καυγάδες καί μελαγχο-
λίες μου ήρθανε — δέν γλύτωνα, γιατί
χωρίς αυτά τό έμπόριο στά χωριά θάταν
δουλειά γιά ύπναράδες.»
Τά βράδια συχνά βαρυόμουν. Έγόρασα
μερικά χρωματιστά μολύβια καί άρχισα.
Έη πρώτη εικόνα ήταν μιά άσση στήν
έρημο. Πλάι στό νερό φοίνικες, γύρω-
γύρω άμμος. Μιάν όλόκληρη νύχτα
κάθησα γιά νά καταφέρω ένα φοίνικα
μπροστά στή λίμνη, μέχρι πού κατάλαβα
ότι έπρεπε νά τόν ζωγραφίσω πάνω
άπ'τό νερό. ΈΟ,τι βλέπω στή ζωή γιά μένα
είναι λάφυρο καί όσο θά στέκω στά
πόδια μου θά κάνω τό πάλι γιά ν'αυξήσω
τά λάφυρά μου. ΈΑργότερα τήν ιδέα
αυτή θά τήν υπερασπιστούν οι γιοί μου.
ΈΕγώ δέν πλέκω τά έργα μου μέ τό
βελόνι. ΈΌταν δουλεύω είμαι έλεύθερος
καί χωρίς συμπλέγματα.

52
Der Auerhahn
ΈΟ άγριοπετεινός
λάδι
50 x 60 εκ.

53
Hafen
Λιμάνι
λάδι
49,5 x 59,5 εκ.

54
Athleten
1970
ΈΑθλητές
λάδι
65 x 45 εκ.

55
Aachen
λάδι
80 x 120 εκ.

Paps

(ψευδώνυμο του Waldemar Rusche)

Γεννήθηκε τό 1882 στό Naumburg
Πέθανε τό 1965 στό Lilienthal
Ή Ρusche ήταν ένας από τούς πιο
γνωστούς όφθαλμολόγους τής βόρειας
Γερμανίας καί διευθυντής τής όφθαλμο-
λογικής κλινικής ενός νοσοκομείου στή
Βρέμη.

Ήφισα κατά μέρος τό σκαρπέλλο. Πρέ-
πει κανείς νά παραχωρεί τή θέση του
στούς νέους στή σωστή στιγμή. Ή νεό-
τερη είδηση: Ή Πάπς ζωγραφίζει!
Στ' αλήθεια, μέ πινέλα καί μπογιές. Πάν-
τα μουτζούρωνα λιγάκι στό καρνέ του
τηλεφώνου. Αυτό τό είδε ή κόρη μου.
Ένα βράδυ παρουσιάστηκε στό ιατρείο
μου καί άκούμπησε μιά μικρή παλέττα,
πινέλα καί μπογιές πάνω στό γραφείο
μου, καί μου είπε: «ζωγράφισε!» Ή άρχή
δέν ήταν εύκολη, τά χρώματα πήγαιναν
όπου ήθελαν αυτά. Μετά όμως έμαθα
γρήγορα καί καλά, τό καλλιτεχνικό μου
όνομα είναι Πάπς, γιά νά μήν καταλά-
βουν οί άσθενείς μου ότι ό γιατρός τους
ζωγραφίζει, καί χάσουν τήν έμπιστοσύνη
τους στίς ικανότητές του.

Ποτέ όταν ζωγραφίζω δέν ξέρω τί θά
βγει. Τίποτα δέν μπορώ ν' άρχίσω μέ προ-
καθορισμένο σκοπό. Γι' αυτό ζωγραφίζω
πρώτα επάνω καί κάτω μέ διαφορετικά
χρώματα κι ύστερα όλα έρχονται μόνα
τους.

Μπορούμε ίσως νά παραστήσουμε μιά
γωνίτσα τελειότητας, άν αυτή καθρεφτί-
ζεται ξεκάθαρα μέσα στήν ψυχή μας.
Είναι οί εύτυχισμένες μας στιγμές.

Άλλά ή γνώση, πώς νά κρατήσουμε
αυτό τόν καθρέφτη καθαρό, μάς λείπει,
γιατί ποτέ στή νεότητά μας δέν μάς
βοήθησαν σ' αυτό. Ή παραμικρότερος
στρόβιλος μάς σκεπάζει μέ κύματα άνη-
συχίας— άσε πιά τίς μεγάλες καταιγίδες.

Οί στενοχώριες κι οί λύπες μάς έξα-
ναγκάζουν νά μή σταματάμε τήν προσ-
πάθεια, μέχρι νά βρούμε ένα τρόπο ζωής
πού νά κρατάει αυτό τόν καθρέφτη
ήσυχο, όσο βέβαια αυτό είναι δυνατό,
μέσα στήν άτέλειά μας. Έγώ μόλις τώρα
βρήκα αυτό τόν τρόπο, μέ τή ζωγραφική.
Γνώριζα βέβαια θεωρητικά, ότι μιά
δραστηριότητα μπορεί νά δώσει χαρά
καί ξεκούραση, αλλά δέν τό είχα ζήσει.
Οί πίνακές μου είναι τώρα τά ταξείδια
μου κι έτσι κάνω τό μπάνιο μου συγχρό-
νως στήν Έρυθρά Θάλασσα καί στή
Βενετία.

56
Freimarkt
1961
Ύπαιθρια άγορά
λάδι
45 x 61 εκ.

57
Braune Segel II
1964
Καφετιά πανιά II
λάδι
40 x 50 εκ.

Γεννήθηκε στο Greifenberg τό 1902
Ζεϊ στο Greifenberg
Ο πατέρας του ήταν αγρότης και δή-
μαρχος. Ο Μάξ Ράφλερ μαζί με τίς δύο
του αδελφές καλλιεργεί τό πατρικό
αγρόκτημα.

Ο «Maxel» ζωγράφιζε από μικρό παιδί.
Μιά φορά τόν ρώτησαν, τί ήθελε νά γίνει
όταν μεγαλώσει. Απάντησε: «καθηγη-
τής». Ζωγράφιζε πάνω σέ οποιοδήποτε
χαρτί έβρισκε μπροστά του. Έτσι και
στά ύπηρεσιακά έντυπα τού πατέρα του,
όπου τά τυπωμένα και τά χειρόγραφα
γράμματα δημιουργούσαν μιά παράξενη
άντίθεση. Οί παλιές χαρτοσακκούλες
ήταν γι'αυτόν έξίσου ένδιαφέρουσες.
Αγαπούσε τήν όμορφή του πατρίδα.
Σάν αγρότης και ζωγράφος είναι φυσικά
στενά συνδεμένος μέ τήν περιοχή
αυτή και είναι φυσικό νά ζωγραφίζει
τοπία κι άξιοθέατα τής πατρίδας του.
Δέν είναι τύπος σιωπηλός ή ρομαντικός
πού συνέχεια όνειρεύεται: αντίθετα, μέ
τήν ίδια παράφορη άγάπη άφοσιώνεται
και στήν άγροτική δουλειά. Όταν ζω-
γραφίζει άγρότες στήν καθημερινή τους
ένασχόληση, φαίνεται παντού ή χαρά
τής δουλειάς. Ακόμα και τά έργαλεία τά
ζωγραφίζει στό χαρτί σάν πολύτιμα
πράγματα. Στά φυτά, ακόμα και σ'έκείνα
πού θεωρούνται γιά τόν καλλιεργητή
ζιζάνια, βλέπει τήν όμορφιά. Αρχίζον-
τας από τήν ιστορία τής Δημιουργίας,
έκανε σειρά έργων μέ όλόκληρη τήν
Παλαιά και τήν Καινή Διαθήκη μέχρι τή
Σταύρωση τού Ίησου. Ακολουθούν τά
έργα μέ παραστάσεις μαχών, από τήν
έποχή τών παλιών Γερμανών μέχρι τόν
πόλεμο τού 1914-18. Ανάμεσα σ'αυτά,
όλόκληροι χάρτες τής Εύρώπης, τής

Άσίας, τής Άμερικης, σχεδιασμένοι και
τελειωμένοι. Τόν ίδιο καιρό μ'αυτά
έφτιαχνε και παραστάσεις ζώων, από τήν
πανάρχαια έποχή μέχρι σήμερα.
Toni Roth

58
Mann mit Hund
Αντρας μέ σκύλο
άκουαρέλλα
23 x 32 εκ.

59
Selbstbildnis
mit Mann im Schafstall
Αυτόπροσωπογραφία
τού ζωγράφου στό σταύλο τών άρνιων
άκουαρέλλα
29,5 x 41,5 εκ.

60
Dornenkrönung, Verspottung
und Geißelung Christi
Στέψη μέ άκάνθινο στέφανο
έμπαιγμός και μαστίγωση τού Χριστού
άκουαρέλλα
20,5 x 30,5 εκ.

61
Leonardifahrt in Tölz
Λιτανεία τού
Άγίου Λεονάρδου στό Tölz
gouache
35,5 x 48 εκ.

Michael Schächl

Γεννήθηκε στο Kirchdorf

Άνω Βαυαρίας τό 1901

Πέθανε τό 1973

Γιός αγρότη, ό Schächl πήγε στη γεωργική σχολή καί ανέλαβε τό πατρικό αγρόκτημα. Ή επίσκεψη έκθέσεων τόν παρακίνησε τό 1960 νά ζωγραφίσει κι αυτός, μένοντας άπαρατήρητος στό περιβάλλον του, μέχρι πού γνώρισε τό 1971 τόν Hans Holzinger, πού έκανε για πρώτη φορά έκθεση των έργων του.

Ένας αγρότης, συνειθισμένος στη σκληρή δουλειά, ζωηρός, φιλόδοξος καί σίγουρος για τόν έαυτό του. Σέ ηλικία 72 χρονών καλλιεργεί μόνος του τά 35 του στρέμματα. «Τί τά θές», λέει, «δέν βρήκα τή σωστή γυναίκα καί προτίμησα νά μήν παντρευτώ καλύτερα». Κι έτσι ό Schächl έχει ένα σωρό δουλειά νά κάνει, γιατί έκτός από τ' άλλα πρέπει νά μαγειρεύει καί κάτι στό νοικοκυριό του, καί τά έπτά ζωντανά στό σταύλο περιμένουν κι αυτά νά τά ταΐσει καί νά τ' άρμέξει.

Αν κάποιος επισκέπτης καταφέρει νά μπει στό δωμάτιο, θά αντικρύσει μίαν όχι καθημερινή εικόνα: όπου υπάρχει λίγος χώρος κρέμονται καί άκουμπούν πίνακες. Στά περβάζια των παραθύρων, πάνω από τό ξύλινο ντύσιμο του τοίχου, πάνω στό παλιό πιάνο. Είναι πίνακες πού έφτιαξε ό Schächl μόνος του. Για θέματα διάλεγε τό άπέναντι κτήμα του παπά, τό δικό του σπίτι, τό αγρόκτημα του γείτονα καί μερικά γνωστά αποκόμματα από τό εβδομαδιαίο περιοδικό «Land und Leute», καθώς καί άγνωστα βουνά.
Thomas Grochowiak, 1973

62

Haus am See

Σπίτι κοντά στη λίμνη

λάδι σέ χαρτόνι

30 x 41 εκ.

63

Bauernhaus

Άγροτικό σπίτι

λάδι

45,5 x 49,5 εκ.

Γεννήθηκε τό 1942 στό Melno

(Ανατ. Πρωσσία)

Ζει στό Άμβούργο

Από τό 1960 εργάζεται στήν αστυνομία
του Άμβούργου. Σήμερα είναι αστυνομικός
έπιθεωρητής.

Από τό σχολείο κιόλας μου άρεσε νά
ζωγραφίζω. Άλλά οι μέθοδοι των καθη-
γητών ιχνογραφίας μου χάλασαν κάπως
τό κέφι. Τό 1962 γνώρισα τή ζωγράφο
Kathia Berger καί τήν παρακολούθησα
πολλές φορές κατά τήν ώρα τής δου-
λειάς της, αποκτώντας έτσι μιά τελείως
άλλοιώτικη καί σ'αυτή τήν περίπτωση θε-
τική σχέση μέ τή ζωγραφική. Άρχισα
πάλι νά ζωγραφίζω μέ κέφι γιατί συνειδη-
τοποιούσα ότι ή ζωγραφική είναι κάτι
πολύ όμορφο, όταν μπορεί κανείς νά
πραγματοποιήσει μ'αυτήν τίς δικές του
ιδέες. Τώρα, τό νά ζωγραφίζω σημαίνει
γιά μένα ξεκούραση γιατί μετά από μερι-
κές ώρες είμαι τελείως «άδειανός». Πάν-
τως όταν ζωγραφίζω κλείνω όλες τίς
πόρτες στό έπάγγελμα καί στό περιβάλ-
λον μου. Μέ τόν καιρό εξελίχτηκε μέσα
μου ένα είδος μανίας, μιά έξη, γιατί δέν
μπορώ ν'άφήσω ούτε μιά μέρα πού νά μή
ζωγραφίσω τουλάχιστο μιά-δυό ώρες.
Τά Σαββατοκύριακα ζωγραφίζω καμμιά
φορά μέχρι καί 25 ώρες.

Δέν υπάρχει κανένα θέμα πού νά τό
άγαπώ περισσότερο άπ'τ'άλλα. Μου
άρέσει νά ζωγραφίζω ό,τι έχει σχέση μέ
τό Άμβούργο καί τίς γύρω του περιοχές.
Καί μαζί μ'αυτά, ψάρια, σκύλους γάτες,
τοπία μέ φράγματα, ναύτες, τίς πόρνες,
τό λιμάνι, χωριάτικα τοπία, άγροκτή-
ματα, φάρους κλπ.

Σήμερα πιστεύω ότι ποτέ δέν θά μπο-
ρούσα νά ζωγραφίσω εικόνες μέ πολλή

σύγχρονη τεχνολογία όπως π.χ. αερο-
πλάνα, αυτοκίνητα ή φέρρυ-μπώτ. Δέν
μπορώ ν'άπαντήσω έτσι εύκολα γιατί
διάλεξα αυτά τά θέματα πού κάνω.

Άγαπώ τή θάλασσα μέ όλα της τά στοι-
χεία καί τήν ήρεμία, πού δέν μπορώ νά
βρώ στό έπάγγελμά μου.

64

Am Deich

1972

Στό φράγμα

λάδι

60 x 80 εκ.

65

Seemannsheim

1972

Σπίτι ναυτικού

λάδι

40 x 50 εκ.

66

Herbertstraße

1972

λάδι

80 x 60 εκ.

Γεννήθηκε τό 1925 στό 'Αμβούργο
Ζεϊ στό 'Αμβούργο
Έμαθε τό επάγγελμα του μηχανικού
αυτοκινήτων. 'Επί πολλά χρόνια
εργάστηκε οδηγός σέ μιά εταιρεία
μεταφορών. Σήμερα είναι βοηθός
χημείου.

Έρχισα νά ζωγραφίζω τόν καιρό πού
ήμουν άνεργος, τό 1950/51. Για νά μήν
περνάει άσκοπα ή ώρα άρχισα νά ζωγρα-
φίζω αντίγράφοντας καρτ-ποστάλ πάνω
σέ φτηνό χαρτί μέ απλά χρώματα. Αυτό
μ'εύχαριστούσε τόσο πολύ, πού συνέ-
χισα καί μετά τήν άπεργία νά ζωγραφίζω
πότε-πότε.

Τό 1965 έδειξα στό δρ Roskamp, του
Μουσείου Τέχνης του 'Αμβούργου,
τούς πίνακές μου. Παρατηρώντας τίς
αντιγραφές μου από έργα του Spitzweg
καί του Bürkle, ό δρ. Roskamp μου σύστη-
σε νά δοκιμάσω κάτι δικό μου. Αυτό
καί έκανα, τά θέματά μου είναι συνήθως
παλιά, όχι όπωσδήποτε ιστορικά κτίρια.
Έως αυτό νά προέρχεται από τό ότι
περνούμε μέ άνοιχτά μάτια από μία πε-
ριοχή καί βλέπουμε έδώ κι εκεί μερικά
ειδυλλιακά κομματάκια γής. Καμμία
φορά ταξειδεύουμε ολόκληρη τήν ήμέ-
ρα ή περπατάμε χωρίς νά φτιάξω ούτ'ένα
σκίτσο, αλλά τά συμβάντα άποθη-
κεύονται κατά κάποιον τρόπο μέσα στό
μυαλό. Καί μιά μέρα ξαναπαρουσιάζεται
σέ κάποιο έργο μιά γριά-βελανιδιά ή κάτι
παρόμοιο χωρίς νά προϋπάρχει σέ
σκίτσο, μόνο γιατί ταιριάζει συναισθη-
ματικά στήν άτμόσφαιρα του έργου.
Συμπληρωματικά θάθελα νά πώ, ότι
συχνά συγκρίνω τή ζωγραφική μου μέ τό
πάθος του ψαρά καί ότι βρίσκω σ'αυτήν
τήν ίδια ήρεμία καί ισορροπία, όπως λένε
ότι βρίσκουν κι οι ψαράδες. Μόνο πού

φυσικά είναι πολύ ωραιότερο, γιατί στή
ζωγραφική φτιάχνει κανείς κάτι δη-
μιουργικό πού δίνει καί σέ άλλους
άνθρώπους χαρά.

67
Winter in Mölln
1971
Χειμώνας στό Mölln
gouache
31 x 40,5 εκ.

68
Winter in Westfalen
1971
Χειμώνας στή Βεστφαλία
gouache
31,5 x 41,5 εκ.

69
Weiße Brücke im Herbstwald
1973
Έσπρη Γέφυρα στό φθινοπωρινό δάσος
gouache
41,5 x 31,5 εκ.

Γεννήθηκε στο
St. Wendel/Saar τό 1878
Πέθανε τό 1969 στο Παρίσι
Μαζί μέ τόν άντρα της είχαν ένα
κατάστημα ύφασμάτων στο Lenbach,
πού μετά τό θάνατό του τό 1920 συνέ-
χισε νά διευθύνει. Τό 1935 έξαναγκάζε-
ται σέ μετανάστευση στο Παρίσι, όπου
έζησε μέ ψεύτικο όνομα. Μετά από μία
ζωή γεμάτη δουλειά (ήταν μητέρα
τεσσάρων παιδιών καί συγχρόνως έπαγ-
γελματίας) μέ δυσκολία μπόρεσε νά συ-
νειθίσει στην άναγκαστική άπραξία καί
άρχισε νά ζωγραφίζει.

Όταν ή Έμμα Στέρν άρχισε νά ζωγραφί-
ζει στο Παρίσι, ήταν κιόλας πάνω από
70 χρονών. Η ιδέα της ήρθε από άνία,
γιατί ή οίκογένειά της ήταν τό μοναδικό
πεδίο δράσης της, μέχρι τό 1948 πού
έκανε τίς πρώτες προσπάθειες μέ χρω-
ματιστά μολύβια πού είχε ξεχάσει ή κόρη
της καί πού ή ζωγραφική άρχισε νά
καταλαμβάνει όλο καί μεγαλύτερο μέ-
ρος στη ζωή της. Η κόρη της, πού ήταν
μαθήτρια της σχολής Bauhaus, παρακί-
νησε τή μητέρα νά συνεχίσει. Έτσι από
τό 1948 καί πέρα στήθηκε ένα πολύ
πλούσιο έργο, στο όποιο εκφράζεται
όλοκάθαρα ή χαρά της δημιουργίας.
Καί δέν είναι παράξενο ότι ή άπλοϊκή
ζωγράφος, άφου έγινε γνωστή μέ διά-
φορες εκθέσεις της καί ονομάστηκε
τελικά Grandma Stern de Montparnasse,
έφτιαχνε τόν ένα πίνακα μετά τόν άλλο
μέχρι τό θάνατό της τό 1969. Πέθανε σέ
ήλικία 91 χρονών στο Παρίσι, όπου είχε
καταφύγει άναγκαστικά τό 1935 εξαιτίας
της έβραϊκής καταγωγής της.
Έλεύθερα ή ζωγράφος στέκει
μπρός στη φύση, προχωρά μέσα
στη βλάστησή της, πού τόσο συχνά ζω-
γράφισε καί πού επανειλημμένα χρησι-
μοποιεί σάν θέμα μέ καινούργιο κάθε
φορά τρόπο, χωρίς όμως καί νά επανα-
λαμβάνεται. Ζωγραφίζει όλα όσα θυμά-
ται καί όσα βλέπει. Η μακρυά σειρά των
πινάκων, έλαιογραφίες καί άκουαρέλ-

λες, καθρεφτίζει τόν κόσμο της, πού τόν
παρουσιάζει άβίαστα.
Günther Wirth

- 70
Retour de travail
1956
Έπιστροφή από τή δουλειά
λάδι
46 x 65 εκ.
- 71
Persons et fleurs
1956
Άνθρωποι καί λουλούδια
λάδι
59,2 x 48,5 εκ.

Γεννήθηκε στο
Oldesloe b. Lübeck
τό 1883

Πέθανε τό 1955

σ'έναν άχυρώνα στο Oldesloe

Μετά από μία μαθητεία κεροπώλη
άκολούθησε, 19 χρονών, ένα πλανόδιο
τσιρκό όπου βοηθούσε στίς δουλειές και
κάποτε έμφανιζόταν και σαν κλόουν.

Στά χρόνια 1918-1939 δούλευε περιστα-
σιακά πότε σαν χασάπης, πότε σαν
γεωργός και πότε σαν βοηθός στα πανη-
γύρια ή φύλακας ζώων στο τσίρκο
Hagenbeck. 'Από τό 1939 μέχρι τό 1947
έμεινε σ'ένα άσυλο και μετά συνέχισε
σαν πλανόδιος περιστασιακός εργάτης.
Στά 50 του χρόνια ό Thegen δούλευε
στον κήπο ενός ζωγράφου, πού τον
παρότρυνε ν'αρχίσει νά ζωγραφίζει.

Τό παιδιά τον φώναζαν «Grischen». Τούς
έφτιαχνε ξύλινα πουλιά, πίπες και
μπαστούνια. Μέ τό ίδιο παρατσούκλι τον
φώναζαν οι γεωργοί κι οι ίπποκόμοι, όταν
ήθελαν νά πιάσουν κανένα ταύρο ή νά
ημερώσουν κάποιο άλογο, γιατί τά κατά-
φερνε θαυμάσια, όσο κανένας άλλος.
Μολαταύτα τον έχουν όλοι γιά παλαβό,
γιατί... ζωγραφίζει! Πώς κατάληξε ό
Κάρλ μέ τ'άγρια χέρια του στη ζωγραφι-
κή; Πολύ απλό. Στόν κήπο ενός αρχιτέκ-
τονα, όντας άπασχολημένος στο σκάψι-
μο, είδε έναν επαγγελματία ζωγράφο
πού κατά τή γνώμη του μάταια προσπα-
θούσε νά ζωγραφίσει άλογα μέσα σ'ένα
βοσκότοπο. 'Ο Κάρλ του πήρε τά μολύ-
βια άπ'τά χέρια και ζωγράφισε ένα άλογο
πάνω στο χαρτί. «'Ετσι είναι τό άλογο!
Πρέπει νά τόχεις έτοιμο μέσα στο χέρι
σου — και μέσα στο κεφάλι!» 'Από τότε ό
Κάρλ ζωγραφίζει στο ύπόγειο, στον
άχυρώνα, στο σταύλο και στο άμαξοστά-
σιο. 'Ο Κάρλ ζωγραφίζει όπως θά ζωγρά-
φιζε ένας 14 χρονος, διαβάζει, σαν κι
αυτούς, άποκλειστικά ψευτοϊστορίες
τής δεκάρας γιά ινδιάνους, δέκα πφέν-
νιχ τό τεύχος. Πάει σέ καουμπόυκα φίλμ
και κάθεσαι στην πρώτη σειρά, γιά νά
μήν έχει άλλον μπροστά του. 'Ο Κάρλ
ζωγραφίζει τον κόσμο, πού έχει
μέσα του: Άλογα, γελάδες, ταύροι και
βουβάλια, γαιδούρια, καμήλες, έλέφαν-
τες, καμηλοπαρδάλεις, χοίροι, ζέβρες,
τίγρεις, λύκοι και λιοντάρια, ινδιάνοι,
καουμπόυδες και ταυρομάχοι, τσιγγά-

νοι, βοσκοί, σαλτιμπάγκοι, θηριοδα-
μαστές, νέγροι, κινέζοι, άρχαίοι Γερμα-
νοί και πότε-πότε τούς «Τρεις Μάγους
μέ τά δώρα», τή «Φυγή στην Αΰυπτο»,
τό «Χορό της Σαλώμης» και τον «Παπου-
τσωμένο Γάτο».

'Ο Κάρλ κουβαλάει στην τσέπη του ένα
μαύρο τετράδιο πού γράφει «Κατάλογος
πινάκων του Κάρλ Τέγκεν». Μέσα κεί
έχει σημειωμένα όλα του τά «μοτίβα»:
"Όταν κάποιος κάποτε θέλει νά παραγ-
γείλει ένα έργο, του λέει: «διαλέξτε κάτι
άπό δώ μέσα! άλλα δέν φτιάχνω».

Hans-Friedrich Geist

72

Schlittschuhläufer und Skifahrer
Παγοδρόμοι και σκιέρ
μολύβι μέ νερομπογιές
62,5 x 89 εκ.

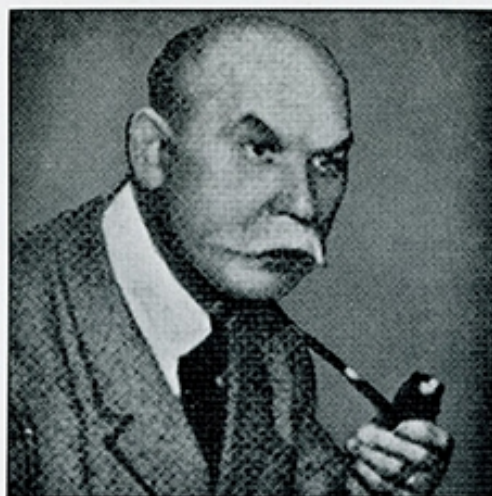
73

Trapper mit Lasso im Gehege
Ένας τράππερ μέ λάσσο στον περίβολο
μολύβι μέ νερομπογιές
70 x 99 εκ.

74

Karussell
Λούνα-Πάρκ
μολύβι μέ νερομπογιές
55,5 x 55 εκ.

Γεννήθηκε τό 1859 στό Erfurth
Πέθανε τό 1936 στό Königswinter
Μετά από τή μαθητεία του στόν έμπορικόν τομέα δοκιμάζει τήν τύχη του σέ διάφορες έπιχειρήσεις, αλλά, όνειροπόλος καθώς είναι, δέν έχει έπιτυχία. Διαβάζει πολύ, προπάντων τήν Παλιά Διαθήκη. Σέ ηλικία 60 χρονών αρχίζει νά ζωγραφίζει, τίς πιό πολλές φορές παραστάσεις από τήν Παλιά Διαθήκη: ένα παράξενο μίγμα όνειρικής ποίησης και δραματικού στοιχείου. Μέ τούς καλλιτέχνες του κύκλου «Mutter Ey» τόν συνδέει φίλια. Τό έθνικοσοσιαλιστικό σύστημα τόν ανακηρύσσει «έκφυλισμένο καλλιτέχνη». Έτσι εγκαταλείπει τό Ντύσσελντορφ και μεταφέρεται στό Niederollendorf, κοντά στό Königswinter.

Είναι έπίτευγμα του ζωγράφου Otto Pankok, πού τόν έπεισε νά στραφεί πρός τή ζωγραφική. Έ Η γυναίκα του Πάνκοκ περιγράφει: «Μέσα στή νευρική, πολυάσχολη και ζηλιάρικη φύση του ό Πάνκοκ ανακάλυψε σημεία κάποιας ψυχικής άρρώστειας. Κι όταν μιά μέρα είδε τό φίλο του Τρίλλχααζε νά κάθεται σκεπτικός μπροστά σ' ένα παλιό γραφείο και νά του λέει ότι συχνά βυθιζόταν σέ σκέψεις, κοιτάζοντας τά νερά του όμορφου ξύλου και ανακαλύπτοντας κάθε φορά μέσα τους καινούργιες μορφές και πρόσωπα, ό Πάνκοκ του έρριξε τήν ιδέα, νά μήν περιορίζεται μόνο σ' αυτό, αλλά νά

φτιάξει και δικές του εικόνες. Έ Η σκέψη αυτή έγινε άμέσως δεκτή. Έ Ο Τρίλλχααζε άρχισε ζωγραφίζοντας έλάφια στήν έποχή τών έρώτων τους. Έ Ήταν τόσο φοβερά στήν άτεχνη μορφή τους, πού οι ζωγράφοι πού έπισκέφτηκαν τό σπίτι του Τρίλλχααζε έμειναν καταμαγεμένοι. Είχε έπιτέλους ανακαλύψει τό πραγματικό του επάγγελμα. Έ Εφτιαχνε τόν ένα πίνακα μετά τόν άλλο. Ζωγραφίζοντας βελτιώθηκε τό ψυχικό του άγχος κι ή άδυναμία τών νεύρων του. Έ Όπως ό ίδιος έλεγε, «ή ζωγραφική σιγά-σιγά του είχε γίνει άπαραίτητο γιατρικό». Κεντρικό θέμα τής ζωγραφικής του ήταν ή Βίβλος, πού ό κόσμος της φαίνεται νά του ήταν τόσο γνώριμος, όσο και ή άμεση, πραγματική περιοχή τής ύπαρξής του. Χαρακτηριστικά και όπωσδήποτε άποκαλυπτικά γιά τόν προσωπικό του τρόπο σκέψης ήταν τά θέματα πού προτιμούσε: γεγονότα, όπου ό φόβος, ό τρόμος, ή κακία και κάποια άλύπητη μοίρα κυριαρχούσαν στήν εικόνα. Έ Όλα αυτά τά θέματα τά έπεξεργαζόταν χωρίς ίχνος συναισθηματικής συγκίνησης, άντικειμενικά και κατά γράμμα πιστά, μέ εικαστικά μέσα πού από καλλιτεχνική άποψη είχαν κάποια συγγένεια, μέ τήν έπιγραμματική ακρίβεια και παραστατικότητα τών βιβλικών κειμένων. Τό καθεαυτό χαρακτηριστικό τής ζωγραφικής του όμως, ήταν ή ένστικτώδης σιγουριά μέ τήν όποία ό Τρίλλχααζε χρησιμοποιούσε τήν

άδεξιότητα και τίς έλλείψεις τής άπαίδευτης ικανότητάς του μέ τρόπο θετικό, σάν μέσο έμβάθυνσης τής καλλιτεχνικής του έκφρασης. Αυτό φαίνεται ακόμα πιό καθαρά στά σκίτσα του, πού αποτελούν βασικό μέρος τής καλλιτεχνικής του δημιουργίας — κατι πού δέν τό βρίσκει κανείς στούς άλλους ναίφ. Στά σκίτσα αυτά συγκεντρώνει τήν προσοχή του — βάζοντας κατά μέρος τά προβλήματα του χώρου — στήν παρουσίαση του μορφικού στοιχείου, και επανειλημμένα έχει πετύχει όπως φαίνεται χωρίς κόπο, μεγαλειώδη κομμάτια πού μαρτυρούν τήν προφητική δύναμη τών εικαστικών του σκέψεων.
Matthias T. Engels, Neuss 1969

75
Prometheus
Προμηθέας
λάδι
63 x 58,2 εκ.
76
Alttestamentarische Szene
1922
Σκηνή από τήν Παλαιά Διαθήκη
κάρβουνο
65 x 50 εκ.
77
Das Martyrium der ersten Christen
1922
Τό ματύριο τών πρώτων Χριστιανών
κάρβουνο
50 x 65,4 εκ.

Γεννήθηκε τό 1882 στό
Wildungen, Kreis Waldeck
Πέθανε τό 1966 στό Κάσσελ
Κόρη αγρότη, έμαθε τό νοικοκυριό,
παντρεύτηκε καί άκολούθησε τόν άντρα
της, πού ήταν σιδηροδρομικός, αλλά-
ζοντας συχνά πόλη, μέχρι πού κατέληξε
στό Κάσσελ.

Όταν πιά τά παιδιά της μεγάλωσαν,
όταν ή κυρά-Φόκτ έγινε γιαγιά κι ό
άντρας της είχε πιά πεθάνει, έπιασε
χρωματιστό μαλλί, ύφασμα καί βελόνα
γιά νά φτιάξει κουκλες γιά τά έγγονάκια
της. Μιά από τίς κόρες της τήν παρότρυνε
νά κεντρήσει ένα χαλί του τοίχου.
Ή γιαγιά έκατσε κι έβαλε ολάκερες
ιστορίες μέσα στό κέντημα. Μιά έγγονή
της ήταν μαθήτρια στην Κρατική Άνώ-
τερη Σχολή Εικαστικών Τεχνών στό
Κάσσελ, καί έδειξε στον καθηγητή
Röttger τό χαλί. Έκεϊνος ένθουσιάστηκε
καί σέ λίγες μέρες έπισκέφτηκε τήν
κυρία Φόκτ καί της είπε: «Πρέπει νά
ζωγραφίσετε!» Μά πώς, ρώτησε εκείνη
κατάπληκτη, άφου δέν ξέρω ούτε νά
πιάνω τά πινέλα. «Δοκιμάστε το», της
είπε ό καθηγητής. Της έδειξε πώς άνα-
κατεύονται τά χρώματα. Κι έτσι άρχισε ή
γιαγιά νά ζωγραφίζει, 79 χρονών. Γιά μον-
τέλα έπαιρνε μπουκέττα λουλουδιών
πού της είχαν χαρίσει. Άπό τότε ή γιαγιά
Φόκτ ζωγραφίζει λουλούδια, καρπούς,
σπίτια, γέφυρες, χωράφια καί δάση —
εικόνες από τήν παιδική ήλικία, όπως της
έρχονται στό μυαλό, αλλά ιδιαίτερα
πολλά-πολλά λουλούδια. Συχνά δου-
λευε έξη ώρες τήν ήμέρα. Ή ζωγραφική
δέν τήν κούραζε. «Είναι μία καλή άπα-
σχόληση καί τό εύχαριστιέμαι. Είναι ή
ωραιότερη δουλειά πού ύπάρχει. Έχω
βάλει σκοπό νά γίνω 100 χρονών, κι άν
τότε συνεχίσει νά μ'άρέσει ή ζωή, θά

προτιμήσω νά μείνω κι άλλο στη ζωή.
Ή ζωγραφική μου φέρνει χαρά. Όλοι
μ'εύχαριστούν γιά τούς πίνακές μου,
άρα είναι σημαντικό νά ζήσεις καί νά
δημιουργήσεις καί νά χαρίζεις χαρά».
Άπό τόν κατάλογο: Friederike Voigt
Museum am Ostwall, Dortmund

78
Stilleben mit Früchtekorb
1952
Νεκρή Φύση μέ καλάθι μέ φρούτα
λάδι
36 x 51 εκ.

79
Kosmeen im Korb
Λουλούδια στό καλάθι
λάδι
50 x 39,5 εκ.

Γεννήθηκε τό 1871
στό όλλανδικό s'Hertogenbosch
Πέθανε τό 1955 στό Düsseldorf
Πρίν νά έγκατασταθεϊ μόνιμα στό
Ντύσσελντορφ τό 1922, έκανε μίαν
άστατη ζωή περιπλανώμενου, έναλλάσ-
σοντας τά επαγγέλματα του έκτροφέα
άλόγων, του έπιχειματία μεταφορέα και
ξενοδόχου, του τζόκεϋ αγώνων και
μ'αυτό τόν τρόπο ταξείδεψε επί δεκαε-
τίες σ'όλο τόν κόσμο. Άρχισε νά ζωγρα-
φίζει σέ ηλικία 70 χρονών.

Ζωγραφίζει από μνήμης και άπεικονίζει
τίς άναμνήσεις του. Όταν έγινε 70 χρο-
νών τόν κυρίεψε ή ζωγραφική. «Άπό
άνία και γιατί δέν είχα τίποτε άλλο νά
κάνω». Η γυναίκα του αναφέρει: «Έπει-
δή πρίν από τή νομισματική άναπροσαρ-
μογή είχαμε ύποχρεωθεί νά πουλήσουμε
τούς ωραίους, πολύτιμους πίνακές μας
και οι τοίχοι ήταν τόσο γυμνοί...» Νά
έναν άνθρωπο πού ταυτίζεται μέ τήν
τέχνη του. Για τόν ογδοντάρη αυτόν μέ
τό κοντό, εύρωστο σώμα και τό έξυπνο,
καθαρό πρόσωπο πού μοιάζει σάν έξην-
τάρης, ή ζωγραφική έχει γίνει μιά τόσο
αυτόνομη ζωτική έκφραση, ώστε ναί
μεν είχε τεχνικά προβλήματα, αλλά σχε-
δόν καθόλου καλλιτεχνικά έρωτήματα
και προβληματισμούς. Τό σημαντικό
γι'αυτόν δέν είναι ή ζωγραφική, αλλά τό
τί θά παρουσιάσει. Μαζί του μπορείς νά
συζητήσεις μόνο για τά θέματά του,
αλλά καθόλου για τή ζωγραφική του. Τό
κύριο θέμα: τά αγαπημένα του άλογα,
μέ τά όποια μεγάλωσε στην πατρική
έπιχείρηση μεταφορών, πού τόν συνο-
δεύουν σέ όλη του τή ζωή. «Ο ούρα-
νός», λέει, «είναι πάντα τό δυσκολότερο,
γιατί άπ'αυτόν έξαρτάται ό φωτισμός
συνολικά. Για νά πετύχεις σωστά τό φώς
πρέπει νά κάνεις πολλές δοκιμές, αλλά
μετά πρέπει νά χεις θάρρος και νά δρά-
σεις έστω και βάναυσα, αλλιώς δέν γίνε-
ται τίποτα». Καί προσθέτει: «Τά χρώματα
— όλα πρέπει νά ταιριάζουν μέχρι τήν

παραμικρότερη χρωματική απόχρωση,
αλλιώς καταστρέφεται όλη ή εικόνα.
Καμιά φορά σέ πιάνει πραγματική απο-
γοήτευση, μέχρι νά βρείς τό σωστό για
μιά μικρούταικη στέγη ή ένα φράχτη».

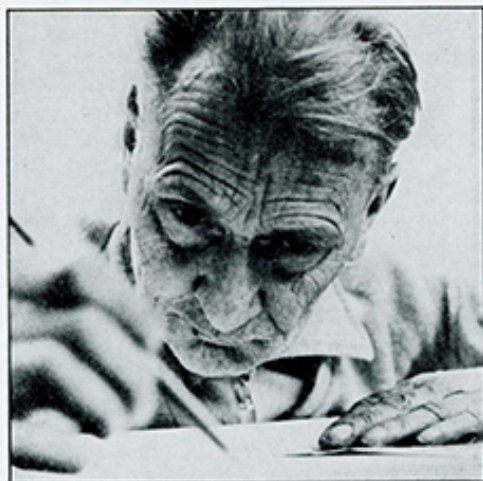
Alex Vömel

80
Gasthof
1950
Πανδοχείο
λάδι σέ χαρτόνι
57 x 47 εκ.

81
Segelschiffe
Ίστιοφόρα
λάδι
35 x 42 εκ.

82
Große Winterlandschaft
mit 2 Vierspannern
Χειμερινό τοπίο
μέ 2 τέθριππα
λάδι
28,5 x 67 εκ.

Γεννήθηκε στο Glattbach/Neuwied
τό 1903
Ζει στο Höhr-Grenzhausen
Είναι εργάτης σε εργοστάσιο
κεραμικών και ζει τελείως
απομονωμένος

“Αρχισε να ζωγραφίζει από νέος. Ένα
ατύχημα του έκανε τόση ζημιά στο χέρι,
πού δεν μπόρεσε να ξαναζωγραφίσει,
παρά μόλις τό 1957. Μόνος κι αποτρα-
βηγμένος ζει σ’ ένα κοινόβιο εργατικό
πού ανήκει στην επιχείρηση όπου δου-
λεύει. “Αν και είναι συνεσταλμένος, δεν
δίνει καθόλου την εντύπωση αβεβαιότη-
τας και έχει ένα προσωπικό τρόπο
ζωής.

Φοράει π.χ. παπούτσια διαφορετικού
χρώματος, χτυπητές κίτρινες ή κόκκι-
νες κάλτσες και πουκάμισα, πού τά
μπαλώνει ο ίδιος με κομμάτια άλλου
χρώματος. Στο δρόμο συγχαίρει όσους
φορούν έντυπιακές γραβάτες και ο
ίδιος έχει εκατοντάδες γραβάτες, πού
δεν τις φοράει ποτέ. Τό μισθό του τόν
ξοδεύει σχεδόν ολόκληρο για ν’ αγορά-
ζει χρώματα και άλλα υλικά ζωγραφικής.
Ο Βίττλιχ ξεκινά πάντοτε από φωτογρα-
φικά πρότυπα πού τά παίρνει από βιβλία
πού αναφέρονται στον πρώτο
παγκόσμιο πόλεμο (στον οποίο ο ίδιος
δεν έλαβε ποτέ μέρος γιατί ήταν σωμα-
τικά πολύ αδύνατος), από περιοδικά κι
από καταλόγους μεγάλων καταστημά-
των. Τά συνήθως πολύ μεγάλα φύλλα με
τέμπερες δίνουν την εντύπωση σύγχρω-
μων αφισών, με τή διαφορά ότι δεν
στηρίζονται καθόλου στην ιστορική
αλήθεια: στρατιώτες πού πολεμούν
μεταξύ τους, ανύπαρκτες στην πραγμα-
τικότητα σημαίες πού άνεμίζουν πάνω

άπ’τά κεφάλια τους, στολές με ακριβέ-
στατη και λεπτομερή απόδοση. “Αλλά
καί παραστάσεις σύγχρονης ιστορίας,
επίσημες δεξιώσεις, παρελάσεις και
συντροφικές κυριών φτιαγμένες από
ταινίες κολλημένες ή μία πάνω στην
άλλη.

Dieter Honisch

83
Schlachtenbild
1967
Εικόνα μάχης
gouache
110,5 x 104,5 εκ.

84
Schlachtenbild
Εικόνα μάχης
gouache
110 x 110 εκ.

85
Staatsempfang
1968
Επίσημη δεξίωση
gouache
90 x 62,5 εκ.

ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΝΑΙΦ
N A I V E M A L E R E I

- 3 JEAN ABELS 'Ο φεουδάρχης δίνει στους
κολλήγους του διαταγές
λάδι, 40 X 50 εκ.
- 7 IDA BOCK Γυναίκα με γάτες
λάδι σε πρεσσαριστό
χαρτόνι, 63 X 46 εκ.
- 8/9 ERICH BÜDEKER 'Αστυφύλακας, μπετόν
137 X 64 X 33 εκ.
Σκύλος μπόξερ, μπετόν
καί ξύλο, 56 X 24 X 74 εκ.
- 10 HENRY DIECKMANN Le bisto près des Halles
λάδι πάνω σε ξύλο
40 X 49,5 εκ.
- 14 VIVIAN ELLIS Καρπούζια και μπαμπάνι
λάδι, 49 X 50 εκ.
- 17 MINNA ENNULAT Πύργος Μπεϊνούμεν
ζωγραφική με βερνίκι σε
χαρτόνι, 68,5 X 81,5 εκ.
- 18 SILVIA GARDE Τρία κορίτσια με τό σκoi-
νάκι, λάδι, 50 X 60 εκ.
- 20 FRIEDRICH GERLACH Ψευδαίσθησι
λάδι, 80 X 60 εκ.
- 22 ERICH GRAMS Τό νησί τῶν ὀνείρων
λάδι, 74,5 X 150 εκ.
- 23 " " 'Ανθοδρομίες τῶν ζῶων
λάδι, 65,2 X 84,3 εκ.
- 25 FRANZ JOSEF Χειμῶνας στήν περιοχή
GRIMMEISEN τῶν ὀρυχείων
'Ακρυλικό/τέμπερα σε
χαρτόνι, 60 X 70 εκ.
- 28 KARL HERTMANN Γυναίκα πού γδύνεται
λάδι, 60 X 50 εκ.

- 33 FRANZ KLEKAWKA Λιτανεία
λάδι, 60 X 80 εκ.
- 34 MARIA KLOSS Γάτες
λάδι, 49 X 65 εκ.
- 37 GERLINDE KRAUSS Σημαιοφορία
λάδι, 48 X 70 εκ.
- 41 LISA KREITMEIR 'Αγελάδες στη ζέστη
λάδι, 50 X 67 εκ.
- 43 MAJA KUNERT Μιά σημαντική συνομιλία
μπροστά σ' ένα σπίτι με
φωλιά πελαργών
λάδι, 24,5 X 30 εκ.
- 45 ROSEMARIE Bόννη
LANDSIEDEL-EICKEN λάδι, 48,5 X 63 εκ.
- 47 DOROTHEA LÖDEL-BOCK Πλατεία Πότσνταμ γύρω
στά 1920, λάδι, 56 X 70 εκ.
- 51 KARL MAEDER Δημόσιο πάρκο Jungfernheide
μέ πύργο ύδραγωγείου
λάδι, 57,5 X 63,5 εκ.
- 55 EDUARD ODENTHAL Aachen
λάδι, 80 X 120 εκ.
- 57 PAPS (ψευδώνυμο του Καφετιά πανιά II
WALDEMAR RUSCHE) λάδι, 40 X 50 εκ.
- 61 MAX RAFFLER Λιτανεία του 'Αγίου
Λεονάρδου στο TOLZ
gouache, 35,5 X 48 εκ.
- 62 MICHAEL SCHÄCHL Σπίτι κοντά στη λίμνη
λάδι σε χαρτόνι
30 X 41 εκ.
- 65 MANFRED SÖHL Σπίτι ναυτικού
λάδι, 40 X 50 εκ.
- 68 RUDOLF STAPEL Χειμώνας στη Βεσφαλία
gouache, 31,5 X 41,5 εκ.
- 70 EMMA STERN 'Επιστροφή από τη δου-
λειά, λάδι, 46 X 65 εκ.
- 73 CARL CHRISTIAN "Ένας τράπερ με λάσσο
THEGEN στον περίβολο
μολύβι με νερομπογιές
70 X 99 εκ.

